

RASELJENA PLEMIĆKA OBITELJ ZA OSMANSKE UGROZE: PRIMJER BERISLAVIĆA DE WERHREKA DE MALA MLAKA

(Dio prvi – Stjepan Berislavić Vrhrički i Malomlački)

Ivan Jurković
Odsjek za povijest
Filozofski fakultet
Pula

UDK 929.7(497.5)Berislavići
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 7.4.2002.
Prihvaćeno: 19.6.2002.

Nakon narativnog prikaza povijesti obitelji Berislavića Vrhričkih plemenitog roda Čubranića od njezina doseljenja u Malu Mlaku 1486. godine pa do kraja 16. st., autor na primjeru te obitelji pruža sociopovijesnu analizu problema raseljenoga hrvatskog srednjega i nižeg plemstva zbog osmanske ratne ugroze. U ovom se dijelu rada prikazuje razdoblje života prvoga raseljenog pripadnika obitelji Berislavić, medvedgradskoga kapetana Stjepana.

Ključne riječi: Hrvatska, rani novi vijek, Osmanlijsko Carstvo, izbjeglice, plemstvo

Već je Emilij Laszowski u svojim neobjavljenim bilješkama pripomenuo kako su Berislavići od plemenitog roda Čubranića napustili svoju Vrliku "od straha pred Turcima."¹ Ta je kratka primjedba o prognaničkoj sudbini vrličkih Berislavića zbog osmanske prijetnje, bila samo jednom u nizu historiografskih objašnjenja o procesu raseljavanja hrvatskih plemenitih obitelji s domicilnih teritorija prema sigurnijim ostacima ugarsko-hrvatske državne zajednice ili, pak, prema teritorijima susjednih kršćanskih država. Vjekoslav je Klaić, primjerice, to brojno hrvatsko izbjeglo, prognano i izgnano plemstvo nazivao "hrvatskom dijasporom",² ali nitko od starijih ili mlađih povjesničara nije pokušao sustavno obraditi temu "plemenitih raseljenika" koja bi probila okvire demografskih studija, studija o gospodarskim razvojnim procesima ili upečatljivih digresija o "prognanim plemenitim Hrvatima" koje su bile samo pomoćnim sredstvima u što detaljnijim opisima domaće političke i ratne događajnice na razdjelnici kasnoga srednjeg u rani moderni

¹ Hrvatski državni arhiv, Osobni fond Emil Laszowski, Obitelji (dalje: HDA, OF EL, 4c), kut. 36, "Berislavić", str. 1.

² On je taj pojam rabio i u naslovu članka: Županija Pset (Pesenta) i pleme Kolunić. Prilog za historiju diaspore hrvatskih plemena, *Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva*, n. s. XV, Zagreb 1928., str. 1-12.

vijek. Nedostatak takvih studija uočava i Tomislav Raukar³ koji, objašnjavajući uzroke i povode procesa jadranskih migracija tijekom osmanskoga pritiska na srednjovjekovne hrvatske zemlje, upozorava kako je predodžba današnje hrvatske historiografije o svakodnevicima ondašnjih hrvatskih raseljenika po zapadnojadranskim talijanskim pokrajinama i mjestima "okrnjena jer vrela jedva što govore o samim ljudima, primjerice, o suptrotnosti 'starog' i 'novog' zavičaja u njihovoj svijesti."³

Historiografija o problemu hrvatskih raseljenika za osmanskog pritiska

Sudbine pojedinih plemenitih obitelji, kuća (*hiža*), grana (*koljenščina*) pa i čitavih rodova (*plemena*) za trajanja najžešćeg pritiska Osmanskog Carstva na hrvatske srednjovjekovne zemlje, te pokušaje preživjelih članova tih obitelji da izgrade egzistencije u potpuno novom okružju i često u sasvim novim političkim, društvenim, gospodarskim, kulturnim i vjerskim prilikama ostale su na marginama interesa domaće historiografije. Ona se primarno okrenula proučavanju nestanka plemenitih rodova s domicilnih prostora, no, po pravilu nije pokazivala zanimanje za njihovu daljnju sudbinu. U tom smislu studije pružaju vijedne podatke o pripadnicima pojedinih plemenitih rodova do trenutka njihove odluke o napuštanju patrimonija, među kojima, uz spomenuti članak Vjekoslava Klaića o Kolunčićima, osobitu važnost ima podacima izuzetno bogat članak Stjepana Antoljaka "Izumiranje i nestanak hrvatskog plemstva u okolici Zadra".⁴ Vrlo je vrijedno i starije historiografsko postignuće Vjekoslava Klaića "Hrvatska plemena od XII. do XVI. stoljeća",⁵ o podrijetlu, smještaju i prostornom širenju u srednjovjekovnoj Hrvatskoj te konačnom nestanku plemenitih rodova. Za razliku pak od prethodnih autora, niz vrijednih podataka o pridošlim obiteljima plemenitih hrvatskih rodova u mirnije krajeve zbog osmanske opasnosti, pružio je Radoslav Lopašić u svojevrsnim zbornicima lokalne povijesti Bihačke krajine i Pokuplja.⁶

Sličan je trend u metodološkim pristupima problematici izučavanja povijesti pojedinih obitelji nastavljen i u starijim i u recentnim još uvijek malobrojnim studijama i monografijama koje se pojavljuju na našoj historiografskoj sceni. Vjekoslav Klaić je, primjerice, u monografskom prikazu povijesti obitelji Keglevića od plemenitog roda Prkajlija, pružio, doduše, osnovne vijesti o razlozima selidbe te obitelji prema sjeverozapadnim područjima srednjovjekovne Slavonije, ali niti na jednom mjestu nije pokušao pružiti analizu kojom bi objasnio prognanički mentalitet te obitelji u njezinoj borbi za

³ Usp. Tomislav Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje: prostor, ljudi, ideje*, Zagreb 1997., str. 428.

⁴ Stjepan Antoljak, *Izumiranje i nestanak hrvatskog plemstva u okolici Zadra*, *Radovi Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru* 9, Zadar 1962., str. 55-115.

⁵ Vjekoslav Klaić, *Hrvatska plemena od XII. do XVI. stoljeća*, *Rad JAZU* 130, Zagreb 1897., str. 1-85.

⁶ Radoslav Lopašić, *Bihać i Bihačka krajina*, Zagreb 1890.; isti, *Oko Kupe i Korane: mjestopisne i povijesne crtice*, Zagreb 1895.

preživljavanje.⁷ Sličan su pristup imali i ostali povjesničari starije hrvatske historiografije u djelima koja opisuju povijest pojedinih plemićkih rodova, obitelji ili daju životopise nekih članova pojedinih magnatskih obitelji. Tako je Matija Mesić obradio Berislaviće Grabarske, Ivan Kukuljević knezove Zrinske, a Vjekoslav Klaić knezove Krbavske;⁸ identičan je metodološki pristup zadržan i prilikom obrade životopisa značajnih pojedinaca iz redova hrvatskog plemstva (Krstó Frankapan i njegova sestra Beatrica, Ivan Karlović, Petar Kružić, Nikola Jurišić).⁹ Recentne studije Damira Karbića i Nataše Štefanec – od kojih je prva cjelovita studija medievalne povijesti jednoga od moćnih plemenitih rodova, Šubića Bribirskih, a druga obrađuje povijest obitelji Zrinskih za života Jurja IV. – također samo periferno dotiču u povijesnom pregledu toga roda problem prognaničke sudbine pojedinih njegovih članova.¹⁰

Određeni je pomak u znanstvenom tretiranju problematike opstanka raseljenoga hrvatskog stanovništva na prostorima novih zavičaja, bez ograničenja koja definiraju društveni položaj i podrijetlo iseljenika, učinila Lovorka Čoralić svojim dugogodišnjim istraživanjima na arhivskom gradivu Venecije.¹¹ Njezini rezultati sociološko-povijesnih istraživanja dinamike nastajanja, odumiranja i opetovanih oživljavanja zajednice iseljenih Hrvata, osobito na razdjelnici kasnosrednjovjekovna i novovjekovnog razdoblja,

⁷ Vjekoslav Klaić, *Acta Kęglevichiana annorum 1322-1527 – Najstarije isprave porodice Kęglevića do boja na Muhačkom polju* (dalje: Akegl), *Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium* (dalje: MSHSM), vol. 42, Zagreb: JAZU, 1917., str. xxviii-lvi.

⁸ Matija Mesić, *Pleme Berislavića*, repr. iz: *Rad JAZU* 8, Biblioteka Brodska pisana riječ 1, Slavonski Brod 2000.; Ivan Kukuljević, *Zrin grad i njegovi gospodari*, Zagreb 1883.; Vjekoslav Klaić, *Rodoslovlje knezova Krbavskih od plemena Gusić*, *Rad JAZU* 134, Zagreb 1898., str. 190-214.

⁹ Usp. Matija Mesić, Krsto Frankapan u tudjini, *Rad JAZU* 13, Zagreb 1870., str. 17-70; Ivan Kukuljević Sakcinski, *Beatrica Frankapan i njezin rod*, pretiskano iz *Vienca*, Zagreb 1885.; Vjekoslav Klaić, Ban Ivan Karlović, u: *Priopovijesti iz hrvatske povijesti*, III. dio, Zagreb 1891., str. 138-160; Petar Grgec, *Hrvatski Job šesnaestog vijeka, ban Ivan Karlović*, Zagreb 1932.; Marko Perojević, *Petar Kružić, kapetan i knez grada Klisa*, Zagreb 1931.; Ante Guljin, Ivan Karlović Krbavski (hrvatski ban), *Istra*, god. 17, br. 4, Pula 1979., str. 47-61; Ante Sekulić, Senjanin Nikola Jurišić i obrana Kisega 1532., *Senjski zbornik* 17, Senj 1990., str. 15-24; Anđelko Mijatović, Petar Kružić – kliški i senjski kapetan, isto, str. 25-34.

¹⁰ Damir Karbić, *The Šubići of Bribir. A Case Study of a Croatian Medieval Kindred*, neobjavljena doktorska disertacija, Budimpešta, Central European University, 2000., str. 139-145.; Nataša Štefanec, *Heretik Njegova Veličanstva: povijest o Jurju IV. Zrinskom i njegovu rodu*, Zagreb 2001., str. 19-73.

¹¹ Lovorka Čoralić, *U gradu svetoga Marka. Povijest hrvatske zajednice u Mlecima*, Zagreb 2001. U toj je monografiji sudbina pojedinih obitelji plemenitoga podrijetla objašnjena unutar opće koncepcije samoga djela po kojoj je u žizi autoričina interesa bilo djelovanje zajednice hrvatskih useljenika u Gradu na lagunama. Na sličan je način problemu prognaništva pristupio prilikom izradbe magistarske radnje i autor ovog teksta; usp. Ivan Jurković, *The Fate of Refugees in Medieval Croatia during the Ottoman Invasion*, neobjavljena magistarska radnja, Budimpešta, Medieval Department of Central European University, 1995. Određene smjernice u proučavanju prognaničkog mentaliteta, koji je bio nazočan u magnatskih obitelji pružene su i u člancima: isti, *Entwurzelter Adel. Das Schicksal des niederer Adels Kroatiens während des osmanischen Vordringens*, u zborniku međunarodnog simpozija *Mittelalterlicher niederer Adel in Ostelbien und Ostmitteleuropa* održanog u Rostocku od 12. do 14. lipnja 1997.; isti, *Turska opasnost i hrvatski velikaši – Knez Bernardin Frankapan i njegovo doba*, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, vol. 17, Zagreb 1999., str. 72-81.

moraju biti poticajem u budućim istraživačkim projektima sličnoga tipa. Takvi su projekti poželjni s obzirom na bogatstvo izvornoga gradiva koje je velikim dijelom dostupno i u tiskanom obliku, a pruža obilje podataka osobito za proučavanje povijesti prognaništva plemenitih obitelji – i onih moćnih magnatskih i onih koje su pripadale srednjemu i nižem plemstvu hrvatskih zemalja.¹²

Izvedivost su i opravdanost takvih projekata pokazali i rezultati istraživanja znanstvenika susjednih historiografija, osobito slovenske, austrijske i mađarske. Riječ je o povjesničarima kojima je redovito njihova pripadnost hrvatskoj nacionalnoj manjini bila glavnim pokretačem i motivom izučavanju takve vrste izvornoga gradiva pohranjenog u arhivima njihovih država. Među tim doprinosima poznavanju problematike nazočnosti hrvatskih useljenika u tim zemljama izuzetno mjesto zauzima ostvarenje "Slovenske migracije v Italijo", iz pera slovenskoga povjesničara Ferde Gestrina. Taj je autor nakon dugogodišnjih istraživanja medievalnoga pisanog gradiva po talijanskim arhivima, uvelike objasnio raseljeničku krizu i demografski kolaps hrvatskih zemalja s kraja srednjega i početka ranoga modernog vijeka, ali i načine na koje su se useljenici snalazili prilikom domestikacije u pojedinim talijanskim pokrajinama i zemljama.¹³ Uz tu monografiju znanstveni su članci, studije i monografije proizašle iz istraživanja austrijsko-mađarsko-hrvatskih istraživačkih projekata svakako nezaobilazne u predstojećim istraživanjima raseljeničke povijesti hrvatskoga srednjeg i nižeg plemstva.¹⁴

Kako se vidi, respektabilan je broj predradnji za proučavanje problematike, ali ona je još uvijek nedovoljno definirana, a time i nedostatno sustavno istražena i obrađena. Cilj je, dakle, ovoga članka pokrenuti sustavno proučavanje dezintegracije plemenitih ro-

¹² Za promatrano se razdoblje mogu koristiti svakovrsne zbirke objavljenih vrela, koje su neprijeporno uporabljive pri istraživanju spomenutih tema, a da se obilje netaknutoga gradiva domaćih i stranih arhiva i ne spominje. Uz spomenutu zbirku izvora obitelji KeGLEVIĆA, objavljene su u seriji *Monumenta Hungariae historica – Diplomataria* (dalje: *MHH-D*) Mađarske akademije znanosti (dalje: MTA) i zbirke obitelji Frankapana, Babonica Blagajskih i Šubića Zrinskih za života Nikole Sigetskoga. Jasno, za slična su istraživanja na raspolaganju i svesi svakovrsnih izvora serije *MSHSM* kao i serije *Monumenta historico-juridica Slavorum Meridionalium* (dalje: *MHJSM*) Hrvatske akademije. Među nezavisnim i pojedinačnim izdancima zbirki dokumenata osobito mjesto zauzimaju serije *Monumenta historica nob. communitalis Turopolje olim "Campus Zagrabienensis" dictae i Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae metropolis regni Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae* itd. Još uvijek stoji, dakle, tvrdnja Jaroslava Šidaka kako su nam povjesničari druge polovice 19. i prve polovice 20. st. ostavili u baštinu "marljivo skupljenu gradu koja ni danas nije potpuno iskoristena i proučena"; usp. *Enciklopedija hrvatske povijesti i kulture*, Zagreb 1980., str. 204.

¹³ Ferdo Gestrin, *Slovenske migracije v Italijo*, Ljubljana 1998.

¹⁴ Usp. primjerice: Vera Zimányi, Hrvatske migracije 16-17. st. u mađarskoj stručnoj literaturi - Mogućnost daljnjih istraživanja, rkp. međunarodnoga znanstvenog skupa: *Povijest i kultura gradišćanskih Hrvata*, Zagreb, 25. ožujka 1971; Felix Tobler, Zur Struktur des ausgewanderten kroatischen Mittel- und Kleinadels im 16. Jh. und das "familiares" - Problem, u: *Symposion Croaticum*, Beč 1974.; isti, Migracije hrvatskog srednjeg i nižeg plemstva u područje austro-ugarske granice u 16. i 17. stoljeću i problemi "familiaara", *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 12 (dalje: *Radovi*), Zagreb 1979., str. 5-24; Robert Hajzsan, Gradišćanski Hrvati na vlastelinstvu "Rohunac-Solunak" u 16. stoljeću, *Radovi* 25, Zagreb 1992., str. 15-25; Ivan Kampuš (ur.), *Povijest i kultura gradišćanskih Hrvata*, Zagreb 1995. i u tim djelima detaljno navedenu literaturu.

dovskih zajedinca, koja redovito nastupa nakon gubitka "baščinskih" teritorija rodova pred naletima osmanskih (ne)regularnih vojnih postrojba. Tijekom tog procesa "rašćinjavanja" rodova, a osobito na samom njegovu kraju, pripadnici su roda samostalno pokušavali osigurati svojim obiteljima primjerenu društvenu i gospodarsku egzistenciju koristeći razne strategije njihova opstanka. U ovom će se slučaju promotriti postupke članova malo poznate vrličke plemenite obitelji Stjepana Berislavića. Kroz tri će se generacije Berislavića pratiti njihovo udomaćivanje i svojevrсну akulturaciju, odnosno, asimilaciju u doseljenu sredinu turopoljske plemenite općine, ali i svo ono naslijeđe staroga domicilnoga kraja koje su ugradili u turopoljsku svakidašnjicu.

Historiografija o Berislavićima plemenitog roda Čubranića

Berislavići od plemenitoga roda Čubranića ili Čubretića (*de genere Ciprianorum*), kojemu je domicil bio u srednjovjekovnom vrhričkom distriktu županije Knin, bili su samo povremeno predmetom istraživanja hrvatske historiografije. Prvi je poticaj izučavanju njihove prošlosti dao na nepune tri stranice tiskanoga teksta Matija Mesić, iznoseći rezultate svojih istraživanja povijesti slavonskih Berislavića.¹⁵ No, trebalo je proći odista dugo vremena kako bi taj poticaj naišao i na odgovarajuću znanstvenu znatiželju nekoga od hrvatskih povjesničara. Naime, iz spomenutih se bilježaka Emilija Laszowskoga vidi kako je upravo on nastojao dovršiti započeti Mesićev posao, ali je i s određenom dozom rezignacije na kraju konstatirao da je zbog ograničenog broja njemu dostupnih dokumenata i velikog broja istoimenih pripadnika te obitelji gotovo nemoguće rekonstruirati rodoslovno stablo, a kamoli suvislo sastaviti i njezinu povijest.¹⁶ Nakon Laszowskoga, koji svoja istraživanja nikada i nije objavio, tek je Nada Klaić krenula u ozbiljniju analizu vijesti dokumenata u kojima se pojavljuju Stjepan Berislavić i njegov sin Juraj. No, njoj su te analize poslužile u pisanju povijesne monografije o Medvedgradu, medvedgradskom vlastelinstvu i njihovim vlasnicima.¹⁷ Sličan je metodološki pristup Berislavićima imao i Josip Adamček, koji je u nekoliko navrata iskoristio saznanja stečena na proučavanju popisa poreznih obveznika s kraja 15. i tijekom čitavoga 16. stoljeća da bi u studiji o agrarnim odnosima tadašnjih preostataka hrvatskih zemalja konstatirao da je već Stjepan raznim kupovinama, adopcijama i darovnicama stekao poprilično veliko imanje na prostorima Turopolja.¹⁸ Jedini, pak, povjesničar starije historiografije koji je spomenuo Berisla-

¹⁵ Mesić, *Pleme Berislavića*, str. 73-75.

¹⁶ HDA, OF EL, 4c, kut. 36, "Berislavić", str. 1; Vidi također: HDA, Mape "Plemstvo", Rukopisni materijal – Genealoški radovi Emilija Laszowskog (dalje: 884, A-1). Njegova su nastojanja, ipak, urodila saznanjima o arhivskim fondovima i zbirkama u kojima se nalaze dokumenti obitelji Berislavića. Ta su saznanja poslužila kao putokaz autoru ovog članka u pronalasku novih arhivalija obitelji Berislavić.

¹⁷ Nada Klaić, *Medvedgrad i njegovi gospodari*, Ljubljana - Zagreb 1987., str. 167, 169, 176-179, 182-186, 193, 195-196, 222.

više u Turopolju jest Vjekoslav Klaić. On je u svojoj sintezi povijesti hrvatskog naroda samo iskoristio postignute rezultate Matije Mesića i Emilija Laszowskoga te za tu prigodu nije pružio ništa novoga doli kratke napomene kojom je istakao vjernu Stjepanovu službu hercegu Ivanu Korvinu i njegovoj supruzi Beatrici Frankapan, zahvaljujući kojoj su potonji uspjeli sačuvati u posjedu medvedgradsko vlastelinstvo s utvrdama.¹⁹

Kako je već istaknuto, ta je radnja samo pokušaj da se temeljem proučavanja (ne)objavljenoga izvornoga gradiva upozori na potrebu pisanja prozopografskih i socio-povijesnih studija o članovima prognanih plemenitih obitelji Hrvatske za trajanja osmanske vojne ugroze tijekom druge polovine 15. i tijekom čitavoga 16. stoljeća. Kako bi se takve studije mogle obaviti, bilo bi potrebno uzimati u obzir i početna iskustva stranih historiografija, osobito španjolske, engleske i njemačke te potom komparativnim analizama upozoriti na sličnosti i razlike pojavnih procesa u zemljama koje su bile kroz povijest u poziciji sličnoj onoj Hrvatske. Premda rješenjima tih pitanja predstoji dugotrajan znanstveno-istraživački rad, vjerujemo kako će ova radnja probuditi interes domaćih povjesničara te ih usmjeriti k postignuću konačnog cilja.

Obitelj za Stjepana Berislavića 1486.-1510.

Stjepanov dolazak u Turopolje

Stjepan se Berislavić od Vrhrike prvi put u dokumentima pojavljuje 1486. god., i to kao kraljev kaštelan utvrde (*castellum*) Lukavec.²⁰ Premda je obavljao uglednu i dobro plaćenu službu kaštelana, ali i "kneza" Turopolja,²¹ on u to vrijeme nije bio i uglednim posjednikom na prostoru Turopolja gdje se Lukavec nalazio.²² No, do 1490. kupnjom je

¹⁸ Josip Adamček, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine 15. do kraja 17. stoljeća*, Građa za gospodarsku povijest Hrvatske, sv. 18, Zagreb 1980., str. 428-429, 432. Ta je monografija velikim dijelom napisana temeljem objavljenoga izvornoga gradiva: Josip Adamček – Ivan Kampuš, *Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV i XVI stoljeću*, Izvori za hrvatsku povijest 3, Zagreb 1976.

¹⁹ Vjekoslav Klaić, *Povijest Hrvata*, sv. 4, Zagreb 1981., str. 238.

²⁰ *Monumenta historica nob. communitatis Turopolje olim "Campus Zagrabienensis" dictae. Diplomata: 1467-1526.*, sv. 2 (dalje: MHT 2), ed. Emilij Laszowski, Zagreb 1905., dok. 35, str. 44.

²¹ ... *castellanus in Lukavec et comes Campi Zagrabienensis* ...; usp. MHT 2, dok. 40, str. 49; HDA Neo-registrata acta (dalje: NRA), fasc. 137, nr. 12. "Knez" Turopolja – *comes Campi Zagrabienensis* – u tom je razdoblju predstavnik izvršne upravne i sudbene vlasti gospodara medvedgradskog vlastelinstva, dakle kralja Matije Korvina.

²² Do god. 1486. Stjepan je uspio zadobiti na nepoznat način omanji posjed u Buševcu; usp. HDA NRA, fasc. 138, nr. 8; isto, fasc. 136, nr. 5; *Monumenta historica nob. communitatis Turopolje olim "Campus Zagrabienensis" dictae. Diplomata: 1527-1560.*, sv. 3 (dalje: MHT 3), ed. Emilij Laszowski, Zagreb 1906., dok. 52, str. 77-78; HDA NRA, fasc. 136, nr. 22.

zadobio posjed u Bapči,²³ a zalogom dvorno mjesto s kmetskim selištem u Maloj Mlaki.²⁴ Te je godine posredništvom prepošta Budimskog kaptola Franje,²⁵ od kralja Matije Korvina dobio i potvrdu vlasništva nad posjedima u Buševcu i Bapči u obliku “nove donacije” koja je, nažalost, vrlo formalnog oblika pa se iz nje ne mogu izvući oni elementi koji bi preciznije objasnili razinu Stjepanovih veza i odnosa s kraljem. U darovnicu je uključena i formula po kojoj su navedeni posjedi mirno uživani već za Stjepanovih predaka,²⁶ što se, s obzirom na netom opisane događaje, čini sasvim nemogućim, barem kada je riječ o posjedu u Bapči.²⁷

Podaci navedenih dokumenata, dakle, posve jasno pokazuju kako je Stjepan Berislavić u Turopolje doselio zahvaljujući službi kaštelana u Lukavcu. On je, doduše, u Turopolju držao mjesto kraljeva službenika, ali njegova su privatna imanja na tom prostoru bila i za te turopoljske okvire sasvim skromnoga opsega. Kupnja posjeda u Bapči kao i osiguranje prikladnoga dvornog mjesta u Maloj Mlaki izravno kazuje kako on tek tih godina započinje s izgradnjom gospodarske osnove svoje obitelji u tom kraju. Kao plemić, Stjepan je rabio svoj nasljedni pridjevak *de Werhreka*, dakle, denominaciju po istoime-nom distriktu Kninske županije što, pak, sugerira kako bi njegovo podrijetlo moglo biti u plemenitom rodu Čubranića.²⁸ Stjepanova je pripadnost tom rodu eksplicite i potvrđena dokumentom od 1498.,²⁹ no ime njegova oca kao i rodbinske veze s preostalim članovima Čubranića nisu za sada na tako jasan način potvrđene.³⁰ Način na koji je Stjepan ušao u kraljevu službu te put do pozicije kaštelana u mjestu tako udaljenom od njegova rod-nog kraja, također je nepoznat iako bi podaci o plemićkoj obitelji Lukačića (*Lukachycz de Werhyka*), koja je isto tako bila rodom od Čubranića, mogli do određene mjere rasvijetliti to pitanje. Pavao je Lukačić dospio u krug odanih službenika kralja Matije Korvina,³¹ a s

²³ MHT 2, dok. 35, str. 44.

²⁴ ... *unam curiam seu sessionem...* (MHT 2, dok. 39, str. 48-49). Taj je zalog ugovoren uz pravo prvokupa te je nakon nekog vremena to dvorno mjesto i postalo vlasništvom Stjepana Berislavića.

²⁵ Stjepan Berislavić je očigledno imao dobre odnose s prepoštom Franjom, ali se s obzirom na nedostatak preciznijih informacija ti odnosi ne mogu za sada jasnije definirati.

²⁶ ... *in quarum pacifico dominio idem progenitores suos ab antiquo perstitisse, seque persistere asserit etiam de presenti* ...

²⁷ MHT 2, dok. 50, str. 65-66; Kralj je, također, zasebnim pismom zatražio od kaptola zagrebačke Crkve da Stjepana regularno uvede u darovane mu posjede; v. MHT 2, dok. 51, str. 66-67.

²⁸ Od 1435. oni se i pojavljuju kao pripadnici tog roda; usp. *Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus – A Frangepán család oklevéltára*, köt. 1 (dalje: CDF 1), eds. Samu Barabás - Lajos Thallóczy, *MHH-D 38*, Budapest 1913., dok. 269, str. 257; AKegl, dok. 10, str. 9.

²⁹ MHT 2, dok. 128, str. 179.

³⁰ Njegov bi otac, dakle, mogao biti Pavao Berislavić, plemić koji se u sačuvanoj glagoljskoj ispravi pojavljuje 1451. kao sudac plemenitoga stola Kninske županije; usp. *Acta Croatica – Hrvatski spomenici I, od 1100.-1499.*, ed. Đuro Šurmin (dalje: ACŠ), MHJSM, sv. 6, Zagreb 1898., dok. 113, str. 193.

³¹ On je, naime, 1474. god. uspio kao nagradu za vjerne i dugogodišnje službe zadobiti oveće posjede u Volavju, Bukovcu i Belčićima kraj Turopolja od kneza Martina Frankapana. Nakon smrti kneza Martina

obzirom na vrlo bliske odnose Stjepana Berislavića s Pavlovim sinom Šimunom te na činjenicu kako su pripadali istomu plemenitom rodu,³² moguća je pretpostavka da su Stjepanove veze s Turopoljem odnosno njegove službe predstavnika kraljevske vlasti u Turopolju bile dogovorene Pavlovim posredništvom.

Strategije opstanka dislocirane obitelji³³

Položaj se Stjepana Berislavića nije promijenio niti nakon smrti kralja Matije Korvina.³⁴ Njega su kanonici Zagrebačkoga kaptola redovitim putem uveli u potvrđena mu imanja u svibnju mjesecu 1490.,³⁵ a temeljem vijesti sačuvanih dokumenata on je i nadalje obavljao prije povjerene mu službe.³⁶ Štoviše, prelazak kraljevih prava na Lukavec u ruke kraljeva sina, hercega Ivana, presudno je utjecao i na Stjepanovu karijeru i na njegovo nastojanje da se sa svojom obitelji udomaći na prostoru Turopolja. Ne bi li postigao taj cilj, uporabio je tri osnovne strategije djelovanja: 1. zadobivanjem sve isplativijih i utjecajnijih službi na medvedgradskom vlastelinstvu obitelji Korvina te 2. istodobnim stvaranjem mreže bračnih i adoptivnih veza u Turopolju, on je 3. postupnim gomilanjem kupljenih, zakupljenih, darovanih i naslijeđenih posjeda, vrlo brzo zadobio jedno od vodećih položaja na ljestvici turopoljskog društva.

Vojne i upravne službe

Za Turopolje kao dio medvedgradskoga vlastelinstva presudnu su ulogu igrali službenici kralja Matije i hercega Ivana Korvina, vlasnikâ tog vlastelinstva. Kaštelani Lukavca neposredno su upravljali turopoljskim dijelom vlastelinstva te su ujedno u vojnom, sudskom i upravnom smislu bili odgovorni Korvinovim upraviteljima, tadašnjim kaštelanima odnosno kapetanima Medvedgrada.³⁷ Napredovanje je Stjepana Berislavića

---

1479. god., kralj je Matija preuzeo gotovo svo njegovo kneštvo kao ošastno dobro, pa god. 1484. Pavao Lukačić od kralja traži i dobija potvrdu svih svojih stečevina. Ta potvrda posredno svjedoči kako je Pavao iskoristio pripojenje klijentelskoga sustava pokojnog kneza Martina kraljevskom, zadobivši kraljevu naklonost i povjerenje vojnim službama tijekom rata s Habsburgovcima u Austriji; usp. HDA Documenta medievalia varia (dalje: DMV), nr. 477; isto, nr. 523.

³² MHT 2, dok. 128, str. 179; HDA NRA, fasc. 136, nr. 37.

³³ O problemu dislociranih i razdijeljenih obitelji kao općoj pojavi za trajanja osmanske ugroze detaljnije u potpoglavlju "Izbjeglice ili prognanici – bilociranost, put spasa" u idućem svesku ovog Zbornika.

³⁴ Interesantna je činjenica da je spomenuta darovnica Stjepanu Berislaviću u obliku "nove donacije" jedna od posljednjih koje je kralj Matija izdao. Naime, njemu se tog dana, 4. travnja 1490., u popodnevним satima naglo pogoršalo zdravstveno stanje te je dva dana potom i umro.

³⁵ MHT 2, dok. 52, str. 68-69.

³⁶ Tijekom lipnja mjeseca on je još uvijek kaštelan Lukavca i *comes* Turopolja; usp. Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Documenta, fasc. VIII, nr. 5 (dalje: AHZU D-VIII-5), MHT 2, dok. 54, str. 70-71.

³⁷ Počevši od tog vremena medvedgradski upravitelji su u dokumentima titulirani čas kao kapetani, čas kao kaštelani Medvedgrada, što će biti karakteristikom i u razdoblju službe Stjepana Berislavića na tom mjestu.

na ljestvici turopoljskog društva, dakle, umnogome ovisilo i o njegovu položaju unutar kraljeva i potom hercegova klijentelskog sustava. Tijekom razdoblja od 1486. do 1495. on je više puta bio kaštelanom Lukavca i "knezom" Turopolja, ali uvijek u društvu Korvino-familijara s istom službom, a od 1497. pa do kraja života često je postavljan za upravitelja, odnosno kaštelana ili kapetana Medvedgrada.³⁸

Čini se kako je služba lukavečkoga kaštelana po pravilu trajala kraće vrijeme, a personalne su se promjene na tom mjestu događale redovitim i ustaljenim ritmom. Njezin je uobičajeni vremenski rok, odnosno mandat, trajao jednu godinu počevši od Božića za prvoga, i od početka lipnja mjeseca za drugoga kaštelana. Smjene su se odvijale tako da je prilikom nastupa novopostavljenoga kaštelana ostajao jedan od prijašnjih barem još pola godine, prenoseći svoja iskustva i pravila uprave novome. Među poznatim kaštelanima Lukavca i "knezovima" Turopolja, Stjepan je najčešće spominjan. On je te položaje držao neprekidno od 1486. do 1488.³⁹ godine, dakle tri mandata, zatim tijekom čitave 1490.⁴⁰ i 1491.⁴¹ godine, dakle dva mandata, potom tijekom čitave 1493.⁴² i prva četiri mjeseca 1494.⁴³ godine, odnosno oko mandat i pol, a u toj je službi posljednji put bio spominjan od veljače do srpnja mjeseca 1495.,⁴⁴ dakle polovinu mandata. Ako bi se zbrojilo vrijeme njegova službovanja, on je punih sedam godina, od ukupno deset, proveo na tom mjestu.

Hrvatska je starija, ali i novija historiografija jednodušno isticala kako je postojanost u vjernoj službi, osobito nakon smrti kralja Matije kada je medvedgradsko vlastelinstvo bilo predmetom spora između obitelji Tuz od Laka (*Thwz de Lak*) i Korvina, osigurala Stjepanu Berislaviću gotovo bezrezervno hercegovo povjerenje.⁴⁵ Stjepan je, naime, hercegu Ivanu sačuvao Lukavec ne samo tijekom kriznog razdoblja preuzimanja nasljed-

Terminološki gledano, ti su pojmovi sinonimi za to razdoblje povijesti medvedgradskog vlastelinstva; usp. MHT 2, dok. 129, str. 180; HDA DMV, nr. 625; AHAZU D-XXI-31; MHT 2, dok. 136-137, str. 187-188; isto, dok. 140, str. 202; HDA NRA, fasc. 1527, nr. 18; MHT 2, dok. 161-162, str. 239-241; Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Levéltár (dalje: MOL DL), 104.184; MHT 2, dok. 164-165, str. 245-247, AHAZU D-XII-90; MHT 2, dok. 172, str. 257.

³⁸ Svi dokumenti u kojima se spominju njegove službe navedeni su u Prilogu 1, pod naslovom "Atribucije, titulacije i službe koje je za života imao Stjepan Berislavić".

³⁹ MHT 2, dok. 33-35, str. 40-44; isto, dok. 37-38, str. 46-47; isto, dok. 40-41, str. 49-51; isto, dok. 43, str. 54; isto, dok. 46, str. 56.

⁴⁰ U društvu Blaža Horvata (*Hwruatk de Kyrtk*) prvu polovinu godine; v. MHT 2, dok. 54, str. 70-71; AHAZU D-VIII-5; HDA NRA, fasc. 137, nr. 16; MHT 2, dok. 56, str. 73-74.

⁴¹ Zajedno s Pavlom Bužanićem (*Busanych de Busan*) tijekom prve polovine godine, a s Nikolom Mladenčićem (*Mladenych de Wranozthacz*) kroz drugi dio godine; v. MHT 2, dok. 57, str. 74-76; MOL DL, 37.651.

⁴² U prvoj polovini godine sudrugom mu je bio Toma Pakrački (*de Pekarzerdael*); v. HDA NRA, fasc. 137, nr. 9; MHT 2, dok. 82, str. 112.

⁴³ Ti su mjeseci protekli u društvu Nikole Székelya (*Zekel*); v. MHT 2, dok. 89, str. 123; isto, dok. 90, str. 125.

⁴⁴ Zajedno s Jurjem Ščitarjevskim (*Schyтарыцъ, ili de Schythyaryo*); v. MHT 2, dok. 97, str. 139.

⁴⁵ Usp. Mesić, *Pleme Berislavića*, str. 75; Emilij Laszowski, *Povijest plem. općine Turopolja nekoć Zagrebačko polje zvane*, sv. 1, Zagreb 1910., str. 288-290; V. Klaić, *Povijest Hrvata* 4, str. 238; N. Klaić, *Medvedgrad*, str. 178-179.

stva nakon kraljeve smrti već je to uspio i 1494. godine prilikom otvorenog napada zagrebačkog biskupa Osvalda Tuza na utvrde medvedgradskoga vlastelinstva.⁴⁶ Egzaktni podaci o okršajima koji su se dogodili oko Lukavca nisu poznati, međutim, sasvim je jasno da je ta utvrda bila pod opsadom Osvaldove mnogobrojne vojske tijekom ožujka i travnja mjeseca. Lukavec je uspješno obranjen i premda je nakon tih događaja Stjepan opozvan kao kaštelan, nije pao u hercegovu nemilost. Prošlo je nepunih osam mjeseci kada je opetovano postavljen za kaštelana Lukavca pa se može pretpostaviti da je opoziv uslijedio zbog njegova ranjavanja ili bolesti koja se pojavila tijekom opsade.⁴⁷ Važno je, međutim, istaći kako su obrani Lukavca uvelike pridonijeli i plemići turopoljske općine što je trajno učvrstilo dobre odnose između njih i Stjepana, kao vodeće ličnosti Turopolja s jedne, te članova obitelji hercega Ivana s druge strane.⁴⁸ Stjepanu je njegov afirmativan stav prema mjesnom plemstvu olakšao ne samo ulazak u njihovu zajednicu, koji se dogodio već iduće godine, nego i obavljanje onih dužnosti koje je imao kao kaštelan Lukavca i "knez" Turopolja. Time je jačao i svoj položaj unutar hercegovih klijenteljskih sustava dok je, s druge strane, njegov položaj bio od koristi i članovima turopoljske plemenite općine jer su kod gospodara vlastelinstva na kojemu su živjeli u njemu imali snažnog predstavnika vlastitih interesa. Nakon takvih postignuća, herceg je Ivan promaknuo Stjepana na vodeće mjesto medvedgradske gospoštije – kapetana Medvedgrada.

Promjenom je sustava uprave smrću kralja Matije Korvina, odnosno prijelazom iz državne (kraljevske) u privatnu (aristokratsku) službu, omogućena Stjepanu Berislaviću bolja početna pozicija glede napredovanja i zadobivanja jačih funkcija unutar hercegovih klijenteljskih hijerarhijskih sustava. Potvrdu takvog gledanja na razvoj karijere Stjepana Berislavića nalazimo upravo u razdoblju od 1497. do 1510. To je razdoblje obilježeno u kvalitativnom smislu znatnijim pomakom, i onim u preuzimanju odgovornijih službi i u personalnom odnosu samoga hercega Ivana prema Stjepanu Berislaviću. Stjepan se prvi put kao upravitelj medvedgradskog vlastelinstva pojavljuje 1497. god. u politički vrlo osjetljivom trenutku hercegovih vlasti. Daljnji je razvoj događaja pokazao da su članovi obitelji Korvin redovito računali na njegove upravne i vojne sposobnosti u svim kriznim momentima u kojima se podrazumijevao oslon na odane i pouzdane sljedbenike. Stjepan je, dakle, bio kapetanom od Božića 1497. do lipnja mjeseca 1498.,⁴⁹ potom neprekidno od 1501. do Božića 1503.⁵⁰ te na koncu od 1505. pa sve do kraja 1509.⁵¹ Tijekom

⁴⁶ Detaljniji opis vidi u: V. Klaić, *Povijest Hrvata* 4, str. 238; N. Klaić, *Medvedgrad*, str. 176-177.

⁴⁷ U tomu je osmomjesečnom razdoblju Berislavić nazivan kao *olim castellanus in dicto Lukawecz...*; usp. MHT 2, dok. 93, str. 133.

⁴⁸ Zajednica plemića Zagrebačkog Polja ili Turopolja (*communitas nobilium Campi Zagrabienensis*) nastala je iz vojno uređene skupine gradokmeta (*jobagiones castris*) zadužene za obranu zagrebačke utvrde. Detaljniji pregled povijesti zajednice vidi: Laszowski, *Povijest Turopolja* 1-2.

⁴⁹ Sudrugom mu je tada bio Pavao Bužanić; usp. HDA NRA, fasc. 138, nr. 2; MHT 2, dok. 129, str. 180.

⁵⁰ Tih je godina službu kapetana obavljao samostalno; usp. HDA DMV, nr. 625; AHASU D-XXI-31; MHT 2, dok. 136-137, str. 187-188; isto, dok. 140, str. 202; isto dok. 143, str. 206.

trinaest godina bio je medvedgradskim kapetanom osam i pol, s time da je na tomu mjestu samostalno odslužio šest godina. Sva su tri perioda njegove uprave bila po raznim osnovama od presudnog značenja, kako za njegovu, tako i za Korvinu obitelj.

Hercegovina je odluka o Stjepanovu razrješenju s položaja upravitelja Medvedgrada, Rakovca i Lukavca u lipnju mjesecu 1498. kako bi mu omogućio nesmetanu potragu za zagubljenim ispravama roda Čubranića, višestruko važna.⁵² Ta je, u biti, jednostavna potvrđnica o vjernoj službi čuvanja, razduženja i urednoga vraćanja navedenih gradova, kao i sve prateće vojne opreme tih gradova, zapravo i (ne)posredni pokazatelj odnosa Korvinove prema kraljevskoj centralnoj vlasti, ali i odnosa Korvina prema odanim službenicima na lokalnoj razini. Naime, prethodne su godine, dakle 1497., nastali zategnuti odnosi između kralja Vladislava II. i hercega Ivana Korvina što je već u listopadu mjesecu rezultiralo kraljevim imenovanjem novoga bana Hrvatske i Slavonije – Jurja Kaniškoga (Kanizsai, *de Kanysa*). Herceg jednostavno nije prihvatio novonastalu promjenu te se i nadalje smatrao banom, a Juraj Kaniški nije i uz svesrdnu pomoć kraljeva autoriteta uspio nametnuti svoju legitimnu vlast u povjerenim mu kraljevstvima.⁵³ U toj je situaciji Korvin posegnuo za uslugama prokušanih i pouzdanih službenika te je uz Stjepana Berislavića imenovao upraviteljem Medvedgrada, Rakovca i Lukavca i Stjepanova bivšeg sudruga na mjestu kaštelana Lukavca, Pavla Bužanića. Njih su mu dvojica očito umjeli sačuvati te važne utvrde, a u lipnju 1498. kada je neposredna opasnost za Korvina prošla,⁵⁴ on je na zamolbu samoga Berislavića, koji je tada bio zainteresiran za potragu za zagubljenim rodovskim ispravama Čubranića, razriješio te dužnosti premda mu očito još nije istekao u cijelosti godišnji mandat upravitelja Medvedgrada. Na temelju tih vijesti može se zaključiti da je Berislavić upravo tijekom toga petogodišnjeg razdoblja ubirao plodove hercegovina povjerenja stečenog u prethodnom razdoblju. Stjepan se Berislavić prvi put u dokumentima pojavljuje kao upravitelj medvedgradskog vlastelinstva, i to za Korvina u politički vrlo važnom trenutku. Takav je odnos poprimio novu kvalitetu i samomu je Berislaviću zasigurno odgovarao s obzirom na njegovu zauzetost oko potpunog sređivanja stanja na vlastitim imanjima – onim u Turopolju i onima baštinskim u Vrhrici.

Otvoreni je rat s Osmanskim Carstvom, koji je nastupio samo nekoliko godina nakon opisanih događaja (1501.-1503.), ponukao bana i hercega Ivana da nanovo dodijeli

⁵¹ Usp. HDA NRA, fasc 136, nr. 2; isto, fasc. 1527, nr. 18; MHT 2, dok. 161-162, str. 239-241; isto, dok. 164-165, str. 245-247; isto, dok. 169, str. 253; AHAZU D-XII-90; MHT 2, dok. 171-172, str. 255-257. U tom mu je razdoblju god. 1507. i 1508. bio sudrugom Juraj Benković (*Benkovich de Plavno*).

⁵² MHT 2, dok. 129, str. 180.

⁵³ Svi dokumenti Korvinove provenijencije tituliraju izdavača sa "herceg opavski i liptovski, kao i ban kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije" dok su isprave izdane u kraljevskoj kancelariji bez iznimke navodile kao bana jedino Jurja Kaniškoga; usp. V. Klaić, *Povijest Hrvata* 4, str. 253-255.

⁵⁴ Već je u travnju mjesecu 1498. Korvin poslao svoje izaslanstvo na saziv Sabora Kraljevstva u Budim sa zadatkom da osobno kralju prenesu njegova pisma i planove o uspostavi novih odnosa s Vladislavom II.; usp. V. Klaić, *Povijest Hrvata* 4, str. 254.

upravu nad Medvedgradom Stjepanu Berislaviću. Nakon otvorenog potpisivanja i objave saveza s Mletačkom Republikom u ratu s Osmanskim Carstvom (12.-13. svibnja 1501.), započele su ubrzane logističke pripreme koje su trebale osigurati vojskama Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva nesmetano otvaranje ratišta na južnom dijelu Kraljevstva prema osmanskoj Srbiji i na jugozapadnom dijelu, s hrvatske strane, prema osmanskom dijelu Bosne. Herceg i ban Ivan Korvin bio je zadužen za bosansko ratište te je stoga i krenuo u opsežne pripreme prikupljanja financijskih sredstava, vojnih efekativa hrvatskih velikaša, te materijalne podrške vojsci koju je okupljao. Dio tereta, pretežito financijske naravi, morali su podnijeti i gradovi pa tako i Gradec nije bio iznimkom. Sve su te pripreme dosegle vrhunac početkom rujna mjeseca; baš u to vrijeme stiže oštro upozorenje kralja Vladislava kapetanu Medvedgrada, Stjepanu Berislaviću, da ne nanosi teške nepravde stanovnicima Gradeca.⁵⁵ "Teška nepravda" koju je Berislavić počinio gradečkim trgovcima bila je ubiranje tridesetine od uvezene robe, koja je pobirana, očito, kao ratna pripomoć, i to po zapovijedi bana Ivana Korvina. No, takav oblik uskogrudnosti građanstva Zagreba (*Montisgreccensis*), koje je kralju tužilo Korvinova kapetana zbog skromne svote novca koju je prikupio kao pripomoć (*subsidiium*) ratnim pripremanjima bana na granici Bosne, Berislavić nije imao u odnosima s turopoljskom plemenitom općinom. Poznato je kako su još od vremena gospodstva nad medvedgradskim vlastelinstvom obitelji Tuz od Laka, plemići Turopolja, bili obvezni plaćati banščinu (*banschyna*) kao zajedničko podavanje paušalnog iznosa od osam zlatnih florena, "jer oni sami nisu išli u borbu već /je to činio/ njihov gospodar".⁵⁶ Uz to, bili su dužni graditi odnosno održavati kaštel, u njemu držati straže te plaćati godišnje od svojih kmetova svinjsku desetinu.⁵⁷ Državnog su poreza bili oslobođeni preko svojega gospodara, koji je posjedovao privilegij egzempcije.⁵⁸ U to su doba oni, izgleda, bili oslobođeni navedenih novčanih podavanja jer su aktivno sudjelovali u obrani vlastelinstva kojim je kao kapetan upravljao Stjepan Berislavić. On je, zasigurno uz dozvolu Korvina, sva mjesta u vojnim posadama povjerenih mu kaštela Rakovca i Lukavca, kao i utvrde Medvedgrada, popunio upravo turopoljskim plemićima,⁵⁹ što je dalo višestruke koristi. Korvin se rasterećen brige o vjernosti posada u svojim utvrdama mogao posvetiti ratovanju na granici, a Berislavić je oslonom na "braću" čvrsto nadzirao stanje nad povjerenim mu vlastelinstvom, dok su potonji imali osjećaj da zaista i ostvaruju svoja "prava vlasništva" nad Lukavcem, koji im je na prijevaran način

⁵⁵ AHAZU D-XXI-31.

⁵⁶ ... *quia ipsi non ambulaverunt ad prelium sed dominus ipsorum...*

⁵⁷ ... *edificare castellum et in eodem vigilare tenentur, et decimas porcorum solverent...*; v. MHT 2, dok. 244, str. 380.

⁵⁸ Adamček-Kampuš, *Popisi i obračuni poreza*, str. 45; isto, str. 72-75; Adamček, *Agrarni odnosi*, str. 56.

⁵⁹ Iz njegove se kasnije prisege Jurju Brandenburškom i Beatrici Frankapan točno vidi koja su to mjesta. On, naime obećaje kako će isto tako kao što je on prisegnuo vjernost njima, dati zaprisegnuti i *preterea vicecastellanos, pedites, ac quosvis alios familiares meos, in eisdem castro et castellis et pertinentiis eorundem pro tempore constituendos...* MHT 2, dok. 172, str. 258.

otež još Ivan Tuz od Laka. To zajedništvo djelovanja za trajanja rata s Osmanskim Carstvom osobito je produbljeno i učvršćeno nakon nenadane smrti bana Ivana Korvina 1504. godine.

Pritisnuta sa svih strana u borbi za baštinu svojega pokojnog supruga,⁶⁰ Beatrica se Frankapan oslonila na svoje stare i prokušane službenike po mnogobrojnim utvrdama, među kojima je Stjepan Berislavić, pokazat će se, zauzimao odlično mjesto.⁶¹ Ona je, naime, sve češće boravila na medvedgradskom vlastelinstvu kojim je upravljao Berislavić,⁶² a nedugo potom upravo je on vodio osiguranje njezine pratnje prilikom putovanja na budimski dvor pošto je umrla kraljica Ana.⁶³ Nešto prije tih vremena, još za života hercega Ivana Korvina, započinju drskosti Baltazara Alapića (*Alapy* ili *de Alap*) koje nisu sankcionirane, vjerojatno zbog zauzetosti Korvina ratom u prvom slučaju,⁶⁴ dok je drugi napad, kojega je Alapić izveo na imanja Stjepana Berislavića, Korvin možda i tolerirao nezadovoljan Berislavićevim odnosom prema obitelji Stubičkih.⁶⁵ No, odmah po smrti Ivana Korvina započinju sve češći i drzovitiji nasrtaji Alapića na susjede, koji su bili pod zaštitom obitelji Korvin.⁶⁶ Nepuna dva mjeseca nakon Korvinove smrti Alapićevi su sluge

⁶⁰ Precedenti su na Korvinovu baštinu u hrvatskim zemljama uz Tuze bili još i Erdödyji, Banffyji i Frankapani; usp. N. Klaić, *Medvedgrad*, str. 180-182.

⁶¹ Od 9. do 14. prosinca 1505. dolaze u Rakovec i redom prisežu kako će vjerno služiti njoj i njezinoj kćerki Elizabeti kaštelani njezinih utvrda i gradova: Franjo Bojničić (*Boinichich*), kaštelan Denarića i Unca (CDF 2, dok. 254, str. 259; dok. 259, str. 263), Pavao Bužanić, kaštelan Rmnja (isto, dok. 255, str. 260), Stjepan Martinušević (*Martynusevych*) i vojvoda Kožul (*Kozul*), kaštelani Sinja, Travnika i Skradina (isto, dok. 256, str. 260-261), Dujam Orlovčić (*Orlovuchych*), kaštelan Sokola, Ripča i Bilaja (isto, dok. 257, str. 261-262), Sigismund Račićević (*Rachychevych*) i Ivan Šperčić (*Sperchych*), kaštelani Mrsinja (isto, dok. 258, str. 262-263), Gašpar Perušić (*Perusich*), kaštelan Ostrovice Bužanske (isto, dok. 260, str. 263-264) i Juraj Sladojević (*Zladoevych*), kaštelan Japre i Obrovca (isto, dok. 261, str. 264-265).

⁶² Ona je, primjerice, u Medvedgradu neposredno prije i nakon muževljeve smrti; usp. MHT 2, dok. 150, str. 226; *Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae metropolis regni Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae. Diplomata: 1500-1526.*, vol. 3 (dalje: MHZ 3), ed. Joannes Bapt. Tkalčić, Zagreb 1896., dok. 30, str. 29. Tijekom iduće, 1505. godine, kada joj kaštelani dolaze u Rakovec na prisege vjernosti, u Medvedgradu je Beatrici u gostima i njezina sestra Barbara, supruga Stjepana Berislavića od Grabarja; usp. HDA NRA, fasc. 136, nr. 2.

⁶³ HDA NRA, fasc. 1527, nr. 18; MHT 2, dok. 153, str. 230-231; isto, dok. 154, str. 231-232; HDA NRA, fasc. 1178, nr. 12; MHT 2, dok. 156, str. 233-235.

⁶⁴ Baltazar Alapić je 24. veljače 1503. poslao Mihaela Svinjara (*Zwynar*) te braću Ivana i Petra Klinovića (*Klynovych*) iz Mikčevca s mnoštvom svojih familijara i kmetova u oružani napad na posjede Petra Lackovića (*Laczkowych de Welyka Mlaka*), *nobilem videlicet castrensem domine Beatricis de Frangepanibus*, u Velikoj Mlaki. U tom su napadu teško ranili Tomu, sina Petra Lackovića; usp. MHT 2, dok. 175, str. 265.

⁶⁵ Emerik, sin Mošičkin, Dionizije Erdeljić (*Erdelyich*) i Brlek Devanić (*Dewanych*), kmetovi odličnog (*egregius*) Baltazara Alapića u Jakuševcu, okupili su na njegov poticaj 24. ožujka 1504. god. ljude te oružanom i silnom rukom napali dom i kuriju Pavla Pregorca (*Pregorc dictus*), slugu Berislavićeva na posjedu u Odri te su sve što je vrijedilo uništili. Nezadovoljni počinjenim, plemenitoga su Ivana Božičković Magdalenića (*Magdalenych aliter Bosyckowych de Mlaka*), sina Berislavićeve sestre, okrutno pretukli, drugog su pak plemića ranili u lijevu nadlakticu, a suprugu su Pavlovu, Anu, srušili na pod i potom ju nemilosrdno pretukli; v. MHT 2, dok. 175, str. 265-266.

⁶⁶ Baltazar Alapić je kao službenik hercega Ivana Korvina doselio u Slavoniju 1492. god. i već je četiri godine kasnije od hercega kupio vlastelinstvo Vukovinu u Turpolju s pripadajućim posjedima u selima Pobrežje,

nasilno odnijeli 200 posjećenih i pripravljenih trupaca u šumi Ivana Dragišića (*Dragisych de Brezowicza*),⁶⁷ a turopoljski su plemići istodobno morali gledati kako Alapićevi familijari napasaju svoje konje i stoku na njihovim livadama u Mraclinu i Završju.⁶⁸ Iduće je, 1505. god., u kolovozu mjesecu poslao svoje ljude i familijare u otvoreni napad na Berislavićev posjed u Čehima, gdje su kmeta Bartolomeja, sina Franka Hrvata (*Bartholomeus, filius Frankonis Croati*), okrutno pretukli,⁶⁹ a mjesec su dana kasnije njegovi ljudi usred bijela dana na javnoj cesti otepli pl. Petru Kužiću od Kuća (*Kwsych de Kwche*) dvojica kola sijena s volovima.⁷⁰ Eskalacija je nasilja izazvanog Alapićevim nezadovoljstvom vlasničkih odnosa sa susjedima u Turopolju nastupila u vrijeme odsutnosti medvedgradskoga kapetana Stjepana Berislavića i njegove gospodarice Beatrice Frankapan tijekom 1506. godine. Njihovo su izbijanje iskoristili i nezadovoljnici Toma Pető (*Pethew de Gerse*) te udovica Doroteja Stubička (*de Zthwbycza*) pa su se kao saveznici pridružili nasrtajima Alapićevih ljudi, šaljući svoju čeljad u pustošeće pohode na prostore Turopolja. Uz četiri napada na Berislavićeve posjede, koje će se opisati u idućem poglavlju, izvedeno je još devet otvorenih napadaja na posjede Ivana Dragišića⁷¹ i posjede plemića turopoljske općine.⁷² U tim je napadima najčešće bilo običnoga robeža, od krađe gotovoga novca⁷³ do otmajanja krava⁷⁴ i ovećih čopora svinja,⁷⁵ potom nasilnoga zauzimanja pustih kmetskih selišta

Okuje, Buna, Mišin, Obrež, Novaki i Demerje. Uskoro je raznim kupovinama, zamjenama, zakupima i adopcijama došao do posjeda pretežito u turopoljskim selima Donja Kupčina, Šišljavić, Blatnica, Gornje Volavje, Ježdovec, Lučelnica, Buševac, Lužje, Markušev Vrh, Donja Lomnica, Odra, Čehi, Buzin, Mala Mlaka i Bapča, što ga je preko noći uzdiglo u najmoćnijega vlastelina turopoljskog kraja. Iz svega je navedenog vidljivo kako je Baltazar Alapić u okolici Zagreba graničio s gotovo svim posjedima Stjepana Berislavića, Ivana Dragišića i brojnih plemića turopoljske plemenite zajednice, koji su bili podložni jurisdikciji vlasnika medvedgradske gospoštije, dakle, hercegu Ivanu Korvinu i njegovoj supruzi Beatrici Frankapan.

⁶⁷ MHT 2, dok. 177, str. 271.

⁶⁸ Isto, dok. 173, str. 259.

⁶⁹ Isto, dok. 176, str. 268-269.

⁷⁰ Isto, dok. 177, str. 270.

⁷¹ Nasilja su se dogodila ovim kronološkim redom: MHT 2, dok. 177, str. 270-271; isto, dok. 176, str. 268; isto, dok. 178, str. 273.

⁷² Nasilja su se nad plemićima Turopolja dogodila ovim kronološkim redom: MHT 2, dok. 178, str. 272-273; isto, dok. 176, str. 268; isto, dok. 175, str. 266; isto, dok. 173, str. 260; isto, dok. 173, str. 260-261; isto, dok. 175, str. 266.

⁷³ Već je 7. ožujka Baltazar Alapić poslao trideset i dvojicu svojih slugu iz Demerja, Grmčara i Obreža u napad na Brezovicu. Ondje su Petra, radnika, i Marka, mlinara, Dragišićeve sluge, na javnoj cesti okrutno pretukli, izranjavali i orobili (MHT 2, dok. 177, str. 270-271). Početkom prosinca mjeseca napadima su se pridružili i familijari Tome Petőa, koji su napali Lučelnicu, a na povratku su opljačkali Antuna, sina Stjepana Cvetkovića (*Czwethkoych de Dwyoynosecz*), plemića i čovjeka Beatrice Frankapan. Pljačka se dogodila u blizini kaštela Lukavca, na zemlji Stjepana Berislavića (MHT 2, dok. 173, str. 260-261). Isti su ljudi predvođeni Tominim familijarom Petrom Malim (*Pirvus*) prilikom povrata s toga istog pohoda opljačkali i okrutno pretukli na javnoj cesti za Metliku Stjepana Lukačevića (*Lwkachewych*), Beatricinog slugu, te mu tom prilikom otepli 67 zlatnih ugarskih florena; v. MHT 2, dok. 175, str. 266.

⁷⁴ Nasilja nad plemićima općine Turopolje započela su 6. lipnja kada familijari Baltazara Alapića, Grgur i Mihael s nekolicinom svojih ljudi napadaju po napatku samoga Alapića dom i kurju Grgura od Gorice

i kćuća⁷⁶ pa do premlaćivanja,⁷⁷ ali i kidnapiranja, a potom i mučenja utamničnika.⁷⁸ Čim se, međutim, Stjepan Berislavić vratio iz Budima napadaji su prestali, a slučaj Alapićeva presretanja i rastjerivanja povjerenstva koje je pokušalo uvesti pavline samostana Blažene Djevice Marije iz Remeta u posjedovanje darovanih i potvrđenih im imanja u Petruševcu i Rakitovcu, samo je odgodio i silno pojačao neizvjesnost trenutka obračuna među zavađenim stranama.⁷⁹ Taj se obračun dogodio 7. srpnja 1507. u Mraclinu. Detalje o njemu doznajemo iz tužbe koju je na Veliku Gospu podnio Baltazar Alapić banovima Andriji Botu od Bajne (*Both de Bayna*) i Marku Mišljenoviću Horvatu od Kamičca (*Myslenowycs Horwath de Kamychacz*)⁸⁰ te iz detaljnoga izvješća Beatricina činovnika, Stjepana literata od Dijankovca (*literatus de Dyankowcz*), koje joj je napisao u Rakovcu godinu dana iza mraclinskog obračuna.⁸¹ Baltazar Alapić je krvavi događaj opisao na slijedeći način: Njegovi su familijari, plemići Blaž od Baranyavára (*de Baranyawar*) i Ivan zvani Jáncsi od Székelyvására (*lanchy dictus de Zekekwasar*), poslani po sijeno “u svojemuh nehaju, neznanju, pa i zato jer su bili novaci”, nabasali na posjed Mraclin. Dočekalo ih je po nalogu Beatrice Frankapan, udovice hercega i bana Ivana Korvina, kao i po nalogu Betricinih oficijalâ Stjepana Berislavića, kaštelana Medvedgrada, Rakovca i Lukavca, i njegova sina Jurja, dvadeset i šestorica (poimenice nabrojanih – op.a.) plemića utvrde (*nobiles castrî*) Lukavec i šestorica slugu Jalšice, udove Pavla Pogledića od Mraclina (*Pogledych de Mraclyny*), koji su na njih “naoružani, neprijateljski i razbojnički nasrnuli”. Nesretni je Blaž izdahnuo izranjavani strijelama, a Jáncsija su poluživoga dovukli do nekog drveta s namjerom da ga objese. On je “samo Božjom milošću i zagovorom dobrih ljudi bio ipak oslobođen”, a

(*de Gorycza*), *nobilis videlicet castrensis prefate domine*, te mu tom prilikom otimaju i odvođe jednu kravu; v. MHT 2, dok. 178, str. 272-273.

⁷⁵ Krajem listopada je Alapić poslao Blaža, sina Luke Vidočića (*de Myke Wydochych*), slugu koji je u Grmčanima okupio mnoštvo Baltazarovih ljudi. Oni su, napavši posjede u Maloj Lipnici, zaplijenili 20 svinja koje su predali Ivanu Verbačiću, kmetu pl. Doroteje Stubičke (MHT 2, dok. 175, str. 266). Krađe svinja su nastavljene i dva tjedna kasnije, 14. studenoga, kada je isti Blaž, inače “vojvoda” Baltazara Alapića, otuđio 50 svinja Jurju Lipničkomu (*Lypnychky dictus*), a nekoliko dana kasnije mu ukrao još tri svinje; v. MHT 2, dok. 173, str. 260.

⁷⁶ U travnju je mjesecu Petar zvani Šoštarić (*Sostharycz dictus*), kmet Baltazara Alapića, podgovoren i ohrabren od svojega gospodara, van svakoga zakona silom zauzeo kuću u Brezovici u kojoj je neometano živio još u vrijeme podnošenja tužbe (MHT 2, dok. 176, str. 268), a 29. rujna Baltazar je Alapić sakupivši svoje ljude i familijare silom zauzeo jedno opustošeno selište u Brezovici na kojemu je nekoć živio Nikola, Dragišićev kmet; MHT 2, dok. 178, str. 273.

⁷⁷ MHT 2, dok. 177, str. 270-271; isto, dok. 175, str. 266.

⁷⁸ Stjepan zvani Istok (*Istok dictus*), rođak i familijar Baltazara Alapića, po posebnoj je napatku samoga Baltazara, 17. srpnja napao Beatricin posjed Mraclin, kao i Tomu Koprinića od Mraclina (*Koprynych de Mraclyny*), *hominem videlicet castrensem prefate domine*. Koprinić je zarobljen i silom odveden u Baltazarov kaštel Vukovinu te je u zatvoru tog kaštela okrutno mučen, pa Beatrica sumnja je li Koprinić uopće živ; v. MHT 2, dok. 176, str. 268.

⁷⁹ MHT 2, dok. 160, str. 238-239.

⁸⁰ Isto, dok. 164, str. 244-246.

⁸¹ Isto, dok. 167, str. 249-251.

konji su, oružje i novac tih nesretnika oduzeti. Izvješće, pak, Stjepana literata od Dijankovca opisuje događaj na bitno drugačiji način. Familijari Baltazara Alapića nisu došli u Mraclin sami već s mnoštvom ljudi i kmetova svojega gospodara s namjerom da po običaju odnesu sijeno koje su godinama tamo kosili.⁸² Pošto su ih plemići iz Mraclina, dijelom i posadnici kaštela Lukavec, u tome pokušali spriječiti, ovi su silom htjeli sijeno ipak odnijeti. Došlo je potom do okršaja u kojemu je poginuo Blaž od Baranyavára. S obzirom na presudu banova Andrije Bota i Marka Mišljenovića Horvata po kojoj su odredili da svaki od optuženih osobno uz još dvanaest plemića prisegne kako su za tu optužbu nevini, verzija bi Stjepana literata bila ipak bliža istini. No, iz oba je opisa sasvim razvidno kako su tog puta nasrtljivci Baltazara Alapića dočekani spremno i organizirano.

Pripreme su, dakle, za to razračunavanje s Baltazarom Alapićem pomno obavljene, kako na organizacijskom tako i na izvedbenom planu. U toj akciji nije osobno sudjelovao Stjepan Berislavić, ali Alapić je potpuno u pravu kada njega i sina mu Jurja okrivljuje kao organizatore klopke u koju su uletjeli njegovi familijari. Kako bi se stekao što točniji uvid u zamišljeni obrambeni ustroj na Turopolju, mora se naglasiti da je samo dva dana prije kreševa kod Mraclina, uz Stjepana Berislavića u Lukavcu nazočan i Juraj Benković od Plavna.⁸³ Obojica su u tim dokumentima navedeni kao kapetani Medvedgrada, Rakovca i Lukavca pa se sa sigurnošću može tvrditi kako je, možda na prijedlog samoga Stjepana, Beatrica odlučila poslati mu kao pojačanje toga prokušanog ratnika i familijara obitelji Korvina iz udaljene Zarandske županije.⁸⁴ S dolaskom je Benkovića znatno podignuta operativna i taktička razina zapovijednoga lanca u utvrdama medvedgradskog vlastelinstva, jer je očito kako Berislavić sa sinom Jurjem seli u Lukavec iz kojega nadgleda provedbu zamišljene obrane Turopolja. Okosnicu obrane činile su manje postrojbe turopoljskih plemića kojima su, izgleda, na čelu bili iskusniji članovi vojne posade Lukavca, također turopoljskih plemića, a bile su raspoređene po mjestima na kojima su prethodnih godina Alapićeve družine najčešće i haračile. Bez obzira na to što su Berislavićeve postrojbe morale biti raštrkane po čitavomu Turopolju, one su se uz pravodobne izviđačke dojave mogle na vrijeme i samostalno pripremiti za bojno djelovanje. Igram su slučaja, eto, Alapićevi familijari "u svojemu nehaju, neznanju, pa i zato jer su bili novaci, nabasali" upravo na družinu "plemića kaštela Lukavec" kojoj je na čelu bio Toma Hudišudec (*Hwdyzyddez*), jer na sličan bi način nabasali na Berislavićeve postrojbe kamogod

⁸² U pitanju je ona ista sjenokoša za koju su u svojoj tužbi Beatrica Frankapan, tada supruga markgrofa Jurja Brandenburškoga, Ivan Dragišić i Stjepan Berislavić tvrdili kako je još 1504. bivala nelegitimno zaposjednuta i korištena od strane Alapića i njegovih familijara; usp. MHT 2, dok. 173, str. 259.

⁸³ MHT 2, dok. 161, str. 239; isto, dok. 162, str. 241.

⁸⁴ Naime, još ga je sredinom travnja mjeseca u Lipi Beatrica s bratom Nikolom obdarila posjedima u blizini grada Gyule, gdje su obojica služili kao njezini kaštelani (HDA DMV, nr. 661; MOL DL, 37.806; HDA DMV, nr. 730). Jurju Benkoviću se, pak, s obitelji nije bilo teško zaputiti u Turopolje, jer je u neposrednom susjedstvu već imao posjede Ježdovec i Jurkoviće, koje je s bratom u ime duga od 1000 zlatnih florena dobio od Beatrice početkom 1505. godine (AHAZU, D-XXI-85; HDA DMV, nr. 653).

da su krenuli tih mjeseci po Turopolju. U konfrotaciji s moćnim susjednim vlastelinom, Baltazarom Alapićem, upravitelj je medvedgradskoga vlastelinstva, kapetan Stjepan Berislavić, zahvaljujući suradnji s gospodaricom Beatricom Frankapan i s "plemenitim kastrenzima vlastelinstva" – članovima plemenite općine Turopolja, izašao kao pobjednik.⁸⁵ Tom je pobjedom ne samo osigurao u Turopolju mir⁸⁶ već je osnažio povjerenje i simpatije, i gospodarice Beatrice i turopoljske "braće". Ti su uspjesi jamčili dobru perspektivu Berislavićevoj obitelji i tijekom znatnih promjena koje su zadesile medvedgradsko vlastelinstvo nakon udaje Beatrice Frankapan za markgrofa Jurja Brandenburškoga. Zahvalna što joj je sačuvao vlastelinstvo i utvrde, Beatrica je s novim suprugom zadržala Stjepana u službi kapetana Medvedgrada, Rakovca i Lukavca,⁸⁷ a iduće su godine, 1510., supružnici na tom mjestu u službi potvrdili i njegova sina Jurja.⁸⁸ Te je odluke o službama Berislavića prvenstveno donosila Beatrica jer je poznavala odnose koje je na medvedgradskom vlastelinstvu s vremenom izgradio Stjepan Berislavić, a u kojima je, pak, iznimno važnu ulogu igralo povjerenje turopoljskog plemstva prema njegovu načinu upravljanja vlastelinstvom.

Stjepanov se, dakle, položaj na turopoljskom području učvrstio u tolikoj mjeri da je nastupila i kvalitativna promjena, ne samo u odnosima s obitelji hercega Ivana, već i u odnosima s plemenitom općinom Turopolja, i na službenoj i na privatnoj razini. Temeļjem vjerne službe i osobne angažiranosti na mjestu lukavečkoga kaštelana u prijašnjem razdoblju, Stjepan je Berislavić stekao položaj pouzdanoga Korvinova familijara, odnosno čovjeka kojemu je uprava nad Medvedgradom povjeravana u odsudnim trenucima hercegove vlasti u Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji te osobito u vrijeme borbe za opstanak hercegove udovice Beatrice i njihove malodobne djece. Takav je poslovni odnos rezultirao i kvalitativnim pomakom u njihovim međusobnim kontaktima. Stjepan se sve češće osobno obraćao Ivanu Korvinu i Beatrici Frankapan s raznoraznim zamolbama i prijedlozima i ovi su mu ih, bez iznimke, uzimali u obzir.

⁸⁵ Odnos snaga između Baltazara Alapića s jedne, te Stjepana Berislavića, Ivana Dragšića i Jurja Benkovića s druge strane, najbolje se vidi kroz gospodarsku snagu vlastelinstava koja su imali na prostoru Turopolja i okolice. Alapić je posjedovao, primjerice, 1507. god. 124 oporeziva i 26 poreza oslobođenih, a Berislavić, Dragšić i Benković su zajedno imali 54 oporeziva i 24 poreza oslobođenih dimova (usp. Adamček - Kampuš, *Popisi i obračuni poreza*, dok. 6, str. 19-22). Jasno, moć je Alapića s kalničkim vlastelinstvom uvelike nadmašivala spomenute brojke, ali ne smije se smetnuti s uma niiti snaga posjeda Beatrice Frankapan. Uostalom, Alapić je i započeo svoju karijeru kao Korvinov familijar.

⁸⁶ Njegovo je neprijateljstvo s Alapićima nastavljeno, pa čak prenijeto i na mlade generacije. Baltazar Alapić je, primjerice, iduće godine iskoristio priliku da sa svojom pratnjom pretuče i opljačka Berislavićevog slugu kojega je slučajno sreo na javnoj cesti prilikom povratka iz Jajca; usp. *Codex diplomaticus partium regno Hungariae annexarum. Banatus, castrum et oppidum Jajca 1450-1527* (dalje: CDJ), eds. Lajos Thallóczy - Sándor Horváth, MHH-D 40, Budapest 1915., dok. 141, str. 224-225. O sukobima mlađih generacija tih obitelji vidi: MHT 2, dok. 251, str. 388; isto, dok. 288, str. 507-508; MHT 3, dok. 97, str. 132-133.

⁸⁷ MHT 2, dok. 172, str. 257-259.

⁸⁸ Isto, dok. 185, str. 283-284.

Bračne i adoptivne veze

Potpору je turopoljskog plemstva, i starosjedilačkoga i novopridošlog, Stjepan osigurao preko nekoliko adoptivnih i bračnih veza. Prvi je korak u tome ostvaren krajem 1491. god. bratimljenjem s plemićem rodом iz tadašnje Hrvatske, pridošlicom u Turopolju i kolegom Nikolom Mladenčićem od Vranočca, kaštelanom Lukavca.⁸⁹ Pred Zagrebačkim su kaptolom svečano izjavili kako su se “želeći uživati plodove bratske ljubavi”, odlučili međusobno priznati braćom te su potvrdili prije dogovoreni nasljedni ugovor po kojemu uzajamno baštine sva nasljedna dobra, i ona koja su do tada priskrbili i ona koja će ubuduće steći.⁹⁰ Pobude koje su mogle utjecati na odluku o međusobnoj adopciji mogu se objasniti činjenicom da su obojica predstavnici tek pridošlih žitelja Turopolja koji su u to doba bili još uvijek bez čvrstoga i izgrađenog položaja u doseljenoj sredini, kao i njihovim približno istim ili sličnim društvenim podrijetlom i statusom. Na tu je odluku svaka-ko utjecala i njihova vojna karijera koja ih je, eto, igrom slučaja povezala preko službi koje su obavljali u istoj utvrdi.⁹¹

Nekako je u to vrijeme ostvarena i bračna veza Stjepanove obitelji, ali ne s doseljeničkom, već sa starosjedilačkom obitelji turopoljske plemićke zajednice. Posredne vijesti o toj vezi nalaze se u ispravama iz 1509. godine. Naime, te je godine Stjepan s gospodaricom Beatricom Frankapan prijavio Zagrebačkom kaptolu sva nasilja Baltazara Alapića koja im je počinio u razdoblju od 1503. do pred kraj 1509. godine. Opisujući Alapićeve nasrtaje na njihove podložnike i posjede naveli su i dva slučaja u kojima su bili izranjavani sinovi Stjepanove sestre Ane, Ivan i Pavao Božičković Magdalenic.⁹² S obzirom na opisane događaje, može se zaključiti da u vrijeme tih ranjavanja otac Stjepanovih nećaka, Matija, nije više na životu te da su obojica rođena koju godinu nakon 1490. što, pak, znači da se vjenčanje Stjepanove sestre Ane za Matiju Božičkovića Magdalenića dogodilo oko te godine. Tim je brakom s jedne strane omogućeno posredno, ali i puno osobnije sudioništvo samog Stjepana u životu zajednice plemenitih Turopoljaca, dok je s druge strane Matija preko Ane postao dionikom obiteljske baštine Berislavića u Maloj Mlaki i one materijalne i one društvene naravi.⁹³

⁸⁹ Vrlo je često Nikola Mladenčić nosio i pridjevak *de Zdravljani*.

⁹⁰ MHT 2, dok. 59, str. 78.

⁹¹ Pretpostavka Emilija Laszowskog da su do tada njih dvojica izgradili i drugi oblik bliskih odnosa – onaj u obliku bračnih veza – čini se manje vjerojatnom jer se ne može dokazati izvornim materijalom. On je, naime, došao na pomisao kako je Stjepanova supruga morala biti Nikolina sestra; usp. HDA OF EL, 4c, kut. 36, “Berislavić”, str. 17.

⁹² U ožujku 1504. je okrutno pretučen Ivan Božičković (MHT 2, dok. 175, str. 265-266), a krajem studenoga 1506. ranjen je Pavao zvani Pavlić (MHT 2, dok. 173, str. 259-260). Oba su nećaka, dakle, u vrijeme prijave tužbi bila punoljetna pa ih se navelo samo po imenima i nadimcima kao već poznate članove zajednice, a uskoro potom oni i nastupaju u javnom životu sasvim samostalno (usp. podatke u: MHT 2, dok. 208, str. 326-327; Arhiv Prvostolnog kaptola, Acta loci credibilis, B, 26 (dalje: APKZ, ALC); MHT 3, dok. 18, str. 558-559; MOL DL, 36.068; *Monumenta Habsburgica regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae (1526-1530.)*, vol. 1 (dalje: MHabs 1), ed. Emilij Laszowski, MSHSM, sv. 35, Zagreb 1914., dok. 474, str. 443).

Odlučujući korak približavanja Stjepana Berislavića turopoljskoj plemenitoj općini dogodio se u studenom 1493., kada ga je ostarjeli član općine posvojio kao sina. "Nemajući muškoga nasljednika", kako kaže Nikola Mihaljević od Odre (*Myhalewych de Odraszenthergh*), te "opterećen starošću, osjećajući se nesposobnim i nemoćnim za ratovanje i ispunjavanje plemenitih službi, a imajući svaku nadu i vjeru u Stjepana Berislavića," Nikola ga je pred kaptolom zagrebačke Crkve posinio te mu prepisao i ostavio trajno polovinu svoga patrimonija u Odri, Lučelnici i Mičevcu. Stjepan je kao sin prihvatio obveze da se prema Nikoli odnosi časno i onako kako se dolikuje odnositi se prema ocu i da Nikolinu maloljetnu kćer Barbaru prihvati kao sestru. Pred kaptolom je istaknuto kako će drugu polovinu Nikolinih posjeda naslijediti Barbarina djeca, a ako ih ne bude imala, i ta polovina imala je pripasti Stjepanu.⁹⁴ Ugovor je o nasljeđivanju svoj konačni oblik dobio u ožujku 1495. kada su nanovo s Nikolom Mihaljevićem pred kanonike Zagrebačkog kaptola došli usvojeni mu sin Stjepan i Stjepanov posvojeni brat Nikola Mladenčić. Adoptivna su braća tada svečano izjavila kako Nikolu uzimaju za oca, a kćerkicu mu Barbaru usvajaju kao sestru prihvaćajući njegove uvjete po kojima su ga s kćerkicom dužni uzdržavati te mu u ime svih njegovih imanja koja oni nasljeđuju dati 500 zlatnih florena.⁹⁵ Više je pobuda koje su potakle starog Nikolu Mihaljevića na te adopcije. On nije tim adopcijama osigurao samo mirnu starost pod okriljem moćnih zaštitnika⁹⁶ već je istodobno usvojenjem njegove kćerkice kao njihove sestre, Barbari zajamčio bezbrižniju i perspektivniju budućnost. S druge strane, adoptivna su braća tim činom postala stvarnim članovima turopoljske plemenite zajednice, dobivši istodobno za uobičajenu cijenu posjede koje bi kupovinama mogli steći, ali na mukotrpniji i zaobilazniji način s obzirom na djelomičnu zatvorenost sustava kupoprodaje patrimonija koji je vladao u Turopolju.⁹⁷

Koristi od adopcija i bračne veze koje je Stjepan Berislavić ostvario nisu bile samo osobne prirode. Pokazalo se da se i lokalna zajednica ubrzo nakon adopcije s Nikolom Mihaljevićem mogla osloniti na novoga "brata". Naime, samo je četiri mjeseca nakon te adopcije Stjepan Berislavić došao hercega Ivana Korvina kao vodeći član poslanstva turopoljske općine s molbom da im potvrdi privilegij iz 1256., koji je tadašnjim gra-

⁹³ Matijin ogranak obitelji Božičković Magdalenića odskočio je na društvenoj ljestvici Turopolja zahvaljujući upravo njegovoj bračnoj vezi s Anom Berislavić. Naime, njezina je kvarta (*quarta puellaris* ili *quarta filialis*) veličinom očito nadmašila cjelokupan Matijin patrimonij pa nije čudno da Matija nakon ženidbe useljava u kuriju koju mu je supruga donijela u miraz. Upravo zato Mala Mlaka i postaje dvornim mjestom njegovih nasljednika.

⁹⁴ MHT 2, dok. 87, str. 120-121.

⁹⁵ Isto, dok. 100, str. 144-145.

⁹⁶ Nikola je Mihaljević tada bio u zavadi s agilnijim Ladislavom Stubičkim zbog neriješenih vlasničkih odnosa na granicama njihovih imanja.

⁹⁷ Detaljniji uvid u sustav raspoložbe nekretninama i "plemenitim" zemljama pojedinih obitelji u Turopolju vidi kod: Laszowski, *Povijest Turopolja* 2, str. 102-103.

dokmetima Turopolja⁹⁸ izdao ban Stjepan od Gútkeleđa.⁹⁹ Uz to što je naveden na prvom mjestu poslanstva kao najugledniji njezin član, u potvrdnoj je ispravi Stjepan Berislavić od Vrhrike naveden i kao jedan od turopoljske "braće", čime su nagrađena njegova nastojanja da se u doseljenoj sredini afirmira kao jedan od njezinih članova. Položaj mu je unutar Korvinova klijentelskog sustava uvelike olakšao to postignuće.¹⁰⁰

Da se Stjepan nije sustezao otvoreno pokazivati naklonost turopoljskoj plemenitoj općini kako bi na što lakši način postigao željeni ulaz u nju, a potom u njoj nastojao zadržati vodeću poziciju, pokazuju i otvoreni sukobi u koje je ušao krajem jeseni 1492. s pavlinima i već opisani s Baltazarom Alapićem. U sukobu je s pavlinima samostana Blažene Djevice Marije u Remetama, štiteći imovinska prava turopoljske općine, u šumama Rakitovca napao s trinaest turopoljskih plemića, vrlo brutalno, sluge i svinjare redovnika.¹⁰¹ Pavlini su prosvjedovali u kralja Vladislava, koji je već u siječnju 1493. naredio Stjepanu da prekine s nasiljima te da im nadoknadi počinjene štete.¹⁰² Time je započeo sudski spor koji je zagrebački biskup Osvald Tuz, kao jedan od članova imenovanog povjerenstva, namjeravao iskoristiti za podizanje tenzija u odnosima s Korvinovim kaštelanom i podložnim plemićima Turopolja kako bi kasnije mogao krenuti u otvoreniji sukob s hercegom.¹⁰³ Korijenom je, naime, neprijateljskih odnosa obitelji Tuza i Korvina bila kraljeva zapljena Lukavca koja je uslijedila nakon sudjelovanja Osvaldova brata Ivana protiv Matije Korvina u uroti.¹⁰⁴ No, Stjepan je Berislavić izbjegao biskupov izazov pristavši na

⁹⁸ Objašnjenje pojma *jobagiones castri – gradokmeti* vidi u: Maurizio Levak, Podrijetlo i uloga *kmetá* u vinodolskom društvu XIII. stoljeća, *Zbornik OPZ HAZU* 19, Zagreb 2001., str. 47-51. i osobito str. 65-76. U tom je članku navedena i detaljna literatura.

⁹⁹ MHT 2, dok. 110, str. 155-156.

¹⁰⁰ Plemenita je općina Turopolja do tada već prihvatila običaj adopcije u svoju zajednicu uglednih i utjecajnih familijara obitelji Korvin računajući, jasno, na njihovo posredništvo i pomoć u kriznim razdobljima odnosa s gospodarima medvedgradskoga vlastelinstva. Detaljnije u: Laszowski, *Povijest Turopolja 2*, str. 91-93.

¹⁰¹ Tom je prilikom odnio oveću količinu drvene građe pripremljene za popravak remetskog samostana i zaplijenio četrdeset svinja dok je mnoge druge svinje, prema svjedočanstvu jednoga od redovnika, poubijao. U ponovljenom napadu, koji je brzo uslijedio, Stjepan je sa svojim ljudima pavlinskom kmetu oteo još tri svinje, zaprijetivši mu da će ubuduće biti pretučen do smrti svaki remetski podložnik koji se bude usudio žiriti svinje u toj šumi; usp. MHT 2, dok. 74, str. 98-99.

¹⁰² Na ist. mj.

¹⁰³ Stjepan se nije osvrtao na kraljevu naredbu niti nakon opunomoćenja povjerenstva kojemu je zadatak bio provjeriti istinitost navedenih optužbi (usp. MHT 2, dok. 75, str. 99-100). Kako je i tada Stjepan izbjegavao susrete s istražnim povjerenstvom, član mu je povjerenstva, arhiđakon Juraj od Bekšina (*de Bexin*), u veljači mjesecu zaprijetio crkvenim izopćenjem i prisilnim privođenjem ako ne dode na sljedeće ročište; usp. MHT 2, dok. 77, str. 102-105.

¹⁰⁴ Kralj Matija je god. 1481. konfiscirao Ivanu Tuzu od Laka sve njegove posjede, jer se ispostavilo da je i on bio sudionikom urote protiv kralja koja se dogodila deset godina prije. Neke je posjede, međutim, kralj obitelji Tuz vratio, ali Lukavec je trajno ostao u vlasništvu Matijina sina Ivana s čime se, pak, Tuzovi nikada nisu pomirili; usp. Laszowski, *Povijest Turopolja 1*, str. 285-289; N. Klaić, *Medvedgrad*, str. 169; isto, str. 171; isto, str. 174-177.

arbitražu¹⁰⁵ koja je spor rješila kompromisom iz kojega je posve vidljivo da je upravo on s Turopoljcima prije samog izazivanja sukoba bio oštećenom stranom.¹⁰⁶ Ta je mala epizoda nasilničkog ponašanja i pomirljivoga razrješenja spora s remetskim pavlinima zasigurno podigla ugled Stjepana Berislavića u Turopolju. Uzimajući u obzir da se nespornosti s pavlinima više nisu ponavljali, može se zaključiti da je i turopoljska općina bila zadovoljna nagodbom koju je on kao kaštelan Lukavca isposlovao.

U opisanim se slučajevima Stjepan Berislavić pokazao odgovornim upraviteljem koji je morao i znao u takvim sukobima obraniti interese turopoljske zajednice, ali posredno i vlasnika medvedgradskog vlastelinstva. Takvi su mu uspjesi osiguravali dobar prijam i blagonaklonost starosjedilaca u Turopolju. No, to se međusobno povjerenje gradilo postupno i tijekom više godina, no stjecano je velikim dijelom bračnim i adoptivnim vezama, ali i konkretnim angažmanima kaštelana Lukavca i kapetana Medvedgrada, Stjepana Berislavića, u zaštiti plemenite općine na čiji se teritorij doselio. Stjepanovo savjesno obavljanje službe, prijateljske veze, obiteljsko i adoptivno uključivanje u život plemenite općine Turopolja stvorilo je ozračje međusobnog povjerenja i solidarnosti i s vlasnicima, i s plemenitim podložnicima medvedgradskim. Svoju je ulogu posrednika u tim odnosima odigrao gotovo savršeno te mu je bez većih problema uspijevalo postupno graditi i gospodarsku podlogu egzistencije svoje obitelji.

Izgradnja novoga patrimonija¹⁰⁷

Izgradnja gospodarske podloge obitelji Stjepana Berislavića kroz postupno gomilanje kupljenih, naslijeđenih posjeda uzimanih u zalog, kao jedno od sredstava u strategiji udomaćivanja te obitelji u Turopolju, nije u razdoblju od 1486. do 1510. pokazivala zavidne rezultate – sve do trenutka kada dolazi do prvoga adoptivnog ugovora. Stjepan je do te adopcije uspio kupnjama steći posjed u Bapči, a zalozima dvorno mjesto u Maloj Mlaki i sjenokošu u Lužju.¹⁰⁸ Ubrzano je stjecanje nekretnina i agrarnoga zemljišta nastupilo,

¹⁰⁵ MHT 2, dok. 79, str. 106-108.

¹⁰⁶ Arbitraža je tijekom travnja završila kompromisnim rješenjem po kojemu su pavlini zadobili određeni stupanj prava žirenja svinja u šumi Rakitovca, a Stjepan je sa svojim ljudima oslobođen nadoknade počinjenih šteta nastalih prilikom napadaja na pavlinsku imovinu i podložnike. Određeno je da će ako redovnici prekrše dogovoreni sporazum izgubiti pravo žirenja, a ako to počini turopoljska strana, platit će globu od 100 florena (usp. MHT 2, dok. 80, str. 108-110). Detaljniji opis sukoba pavlina samostana Blažene Djevice Marije u Remetama sa Stjepanom Berislavićem i turopoljskim plemićima pružen je u: Laszowski, *Povijest Turopolja 2*, str. 399-400.

¹⁰⁷ Signature dokumenata koji donose vijesti o Berislavićevim posjedima vidi u Prilogu 2, pod naslovom "Stjecanje posjeda u vrijeme Stjepana Berislavića".

¹⁰⁸ U siječnju 1491. Dionizije, sin pok. Stjepana od Lužja (*de Lusan*), Marko sin Tome Gučića od Lužja (*Gucycz de Lusan*), Mihael sin pok. Agneze kćeri Mihaela od Lužja i Luka sin pok. Jelke kćeri pok. Antuna Gučića od Lužja (*Guchych de eadem Lusan*) uz pristanak bližika založili su tu sjenokošu Stjepanu Berislaviću za 10 florena i 4 *pense* bečkih denara pred Pavlom Bužanićem, kaštelanom Lukavca i knezom (*comes*) Turopolja, te pred Tomom Modićem od Velike Mlake (*Modych de Maiori Mlaka*), županom (*comes terrestris*) Turopolja; v. MHT 2, dok. 56, str. 73-74.

dakle, nakon međusobne adopcije Stjepana Berislavića i Nikole Mladenčića. U veljači mjesecu 1492. Nikola je u ime vjerne službe kraljevom darovnicom zadobio u Maloj Mlaci posjede izumrlih plemićkih obitelji Radića i Dijenešića (*Radych et Dyenesych*).¹⁰⁹ Iste su godine u kolovozu Stjepan i Nikola kupili za 100 zlatnih florena od plemenite Margarete, kćeri pok. Marka Strelca od Lužja (*Zthrelec de Lvsye alias de Cheh*) sva njezina nasljedna imanja u Čehima.¹¹⁰ Idućega im je mjeseca Margareta, supruga Grgura Kušana od Kravarskog (*Kvssan de Crowsarska*), prodala i svoje dijelove kvarte i zemlje u zalogu s pravom prvokupa u Lužju za 70 florena,¹¹¹ a pravo na polovinu patrimonija u Odri, Lučelnici i Mičevcu osigurao je Stjepan Berislavić u mjesecu studenom 1493. već opisanim adoptivnim i nasljednim ugovorom s Nikolom Mihaljevićem. U rujnu mjesecu iduće godine Stjepan je vinograd na južnoj zamijenio za vinograd na sjevernoj padini Markuševe Vrh sa spomenutom Margaretom Kušan, čime su oboje uspjeli zadobiti povoljniji smještaj vinograda s obzirom na njihova matična posjedovanja u Maloj Mlaci, odnosno Kravarskom,¹¹² a nešto prije ožujka mjeseca 1495. Stjepan je s bratom Nikolom kupio od Margarete Strelac za 180 florena njezine preostale posjedovne čestice u Čehima i Lužju te na Markuševu Vrh.¹¹³ Znatna napredak u stjecanju nasljednih prava nad posjedima u Turopolju ostvaren je drugom adopcijom Nikole Mihaljevića, kojom je postao poočimom adoptivne braće već u ožujku 1495. kada njih dvojica postaju subaštincima čitavoga Mihaljevićeva patrimonija u Odri, Mičevcu, Mlaci, Lučelnici, Lužju i Buzinu.¹¹⁴ Ta je godina završila još jednom akvizicijom u korist adoptivne braće. Herceg Ivan Korvin im je, naime, u listopadu mjesecu darovao u ime vjerne službe plemeniti posjed pok. Ulrika Kostibola u Čehima (*Kozthybol de Chehy*) koji je oduzet zbog počinjenog zločinstva nevjere prema hercegovu ocu, kralju Matiji.¹¹⁵

¹⁰⁹ MHT 2, dok. 60, str. 79. Pravo na dva i pol kmetska selišta tih darovanih posjeda polagali su rođaci izumrlih obitelji, Nikola i Andrija sinovi pok. Mihaela od Buzina (*de Bwzyn*) te Matko i Marin Krajačić od Male Mlake (*Krayachych de Mala Mlaka*). Spor je riješen nagodbom u veljači 1493.; usp. MHT 2, dok. 76, str. 100-101; HDA NRA, fasc. 137, nr. 13; MHT 2, dok. 92, str. 128-129.

¹¹⁰ MHT 2, dok. 67, str. 88-89. Za ta je imanja ban Ladislav Egervári (*de Egerwara*) na Stjepanovu i Nikolinu zamolbu zatražio u veljači 1493. od kaptola zagrebačke Crkve uvod (MHT 3, dok. 13, str. 548-549) što su kanonici i učinili u lipnju iste godine (isto, dok. 14, str. 549-550). Stjepan je, pak, u svibnju 1494. pred kaštelanima Lukavca i turopoljskim županom zatražio da mu Petar Domagović konačno ustupi dio kupljenoga posjeda u Lužju, koji je Margareti isplaćen prilikom navedene kupoprodaje (MHT 2, dok. 92, str. 130-132). Spor je mirno riješen arbitražom u listopadu iste godine, kojom je Petar morao Stjepanu ustupiti prijevorni dio imanja za 8 florena (isto, dok. 94, str. 134-136). Ta je nagodba bila na Stjepanov zahtjev prepisana i ovjerena u Zagrebačkom kaptolu; v. isto, dok. 104, str. 149-150.

¹¹¹ MHT 2, dok. 68, str. 89-91. Uvod u te posjede obavljen je tijekom srpnja mjeseca 1493. godine; v. isto, dok. 82, str. 112-115.

¹¹² MHT 2, dok. 93, str. 133-134; HDA NRA, fasc. 137, nr. 2 (usp. i kopiju MOL DL, 32.960).

¹¹³ Sva su imanja kupljena od Margarete Strelac braći potvrđena kao nasljedna i vječna od bana i hercega Ivana Korvina već u ožujku mjesecu; v. MHT 2, dok. 99, str. 143-144.

¹¹⁴ Suma od 500 zlatnih ugarskih florena koja je u tom ugovoru spomenuta mogla je biti fiktivne prirode, iako za tu pretpostavku ne postoji stvarni pokazatelj koji bi ju i potkrijepio.

¹¹⁵ MHT 2, dok. 111, str. 156-157.

Stari je Nikola Mihaljević umro krajem 1495. ili početkom 1496. godine. Položaj se posvojenih sinova, Stjepana Berislavića i Nikole Mladenčića, među članovima turopoljske općine nije s tog razloga niti malo promjenio iako je njihova adoptivna veza s ocem kratko trajala. Stabilnost je njihova položaja u Turopolju posredno potvrđena i prvom kupnjom zemlje od jednoga pripadnika te općine. Naime, u travnju 1497. njih su dvojica za 60 florena kupili zemljišnu česticu Kristofora Kostibola u Čehima.¹¹⁶ Nikola je Mladenčić ubrzo nakon te kupnje umro,¹¹⁷ tako da je Stjepan kao jedini nasljednik postao vlasnikom svih dobara koja su bila u posjedu adoptivnog oca i brata. Posljednju je kupnju nove zemljišne čestice, koja se nalazila u blizini Lomnice, Stjepan obavio u ožujku 1499., kada ju je za 52 florena kupio od Petra Janjića od Goronjeg Lukavca (*Iagnycz de Superiori Lokawecz*).¹¹⁸ Broj kupnji zemljišnih nekretnina nakon smrti adoptivnog oca u usporedbi je s prijašnjim razdobljem bio znatno niži, ali su novostečeni posjedi pridonijeli teritorijalnom objedinjavanju novostvorenoga Stjepanova malomlačkog vlastelinstva. Povrh toga, tim je kupnjama nastala i kvalitativna promjena prilikom odabira osoba s kojima su kupnje ugovorene i obavljene. U prvo su vrijeme sve kupnje i zakupi ugovarani s pripadnicama, dok su kupovine izravno dogovarane i provedene s pripadnicima plemenite općine Turopolja nastupile tek Stjepanovim primitkom u plemstvo općine. Ta mu je promjena, dakle, omogućila da kao "brat" zajednice izravnije i na lakši način ugovara takve vrste poslova.

Drugi oblik Stjepanovih aktivnosti na polju sređivanja vlasničkih odnosa nad stečevinama koje je zadobio jesu pokušaji pribavljanja potvrđnica za te stečevine. U svibnju 1496. herceg Ivan Korvin potvrdio je Nikoli Mladenčiću sva njegova posjedovanja,¹¹⁹ a uskoro potom, u rujnu mjesecu, Stjepan je s bratom Nikolom dobio potvrđnicu Margarete Strelac koja je pred kaptolom zagrebačke Crkve svečano izjavila kako je za 270 florena prodala Stjepanu Berislaviću i Nikoli Mladenčiću sva njezina plemenita i nasljedna dobra u Lužju i Čehima te na Markuševu Vrhuz uz punu isplatu ugovorene cijene.¹²⁰ Mjesec dana kasnije, herceg Ivan im je potvrdio posjede u Bapči, Buševcu, Novakima, Lužju, Čehima, Odri, Buzinu i Lučelnici te na Markuševu Vrhuz kao nasljedna dobra. Tom je prilikom herceg izuzeo, kako njih, tako i sve navedene im posjede iz jurisdikcije njegovih upravitelja medvedgradskog vlastelinstva, čime je *de facto* nastalo novo, malo-

¹¹⁶ Isto, dok. 124, str. 175-176. Prošla su samo tri dana do pune isplate u gotovu novcu, što je Kristofor i posvjedočio pred Zagrebačkim kaptolom; v. HDA NRA, fasc. 138, nr. 2.

¹¹⁷ Nikola Mladenčić se, doduše, prvi put izrijekom navodi kao mrtav tek 1506. god. (MHT 2, dok. 156, str. 233-235; AHAZU Jelčić XXIX, lib. II, p. 41-44), ali je posve jasno da je već početkom 1498. god. Stjepanovim traženjem od Zagrebačkog kaptola (MHT 2, dok. 127, str. 178) prijepisa Korvinove potvrđnice i egzempcije od listopada 1495. god. (isto, dok. 120, str. 168-169), posredno naznačena njegova smrt.

¹¹⁸ MHT 2, dok. 130, str. 180-182.

¹¹⁹ Isto, dok. 117, str. 165-166.

¹²⁰ MHT 3, dok. 15, str. 550-551. Ona im je zapravo navedene zemlje prodala u dvije zasebne kupovine, a ukupna je suma iznosila 280 zlatnih ugarskih florena.

mlačko vlastelinstvo.¹²¹ Nakon smrti Nikole Mladenčića, na Stjepanovu je zamolbu Ivan Korvin kao ban naredio u svibnju 1497. svojim banovcima, Baltazaru Alapiću i Marku Mišljenoviću Horvatu od Kamičca, da štite Stjepana Berislavića i njegove plemenite posjede jer ga je on uzeo pod svoju zaštitu,¹²² a u siječnju 1498. Stjepan je zatražio i primio od Zagrebačkog kaptola prijepis hercegovine potvrđnice i egzempcije iz listopada 1496.¹²³ Ta je egzempcija Stjepana i njegova vlastelinstva nanovo potvrđena i od supruge hercega Ivana, Beatrice Frankapan, u lipnju mjesecu 1499. godine.¹²⁴

Temeljem gore navedenih podataka može se zaključiti da je brzo stjecanje akvizicija Stjepana Berislavića započelo nakon njegova pobratimstva s Nikolom Mladenčićem. Prva se važnija stečevina dogodila zahvaljujući kraljevoj darovnici Mladenčiću za Malu Mlaku, selu u kojemu je Stjepan već imao dvorno mjesto. Do godine 1495. adoptivna su braća potrošila znatnu svotu novca, oko 1000 florena u kupnjama čitavih imanja i posjedovnih čestica u okolici Male Mlake. No, važno je pripomenuti da je 500 florena dano zapravo za patrimonij njihova poočima Nikole Mihaljevića, a ostatak njihovih akvizicija činila su darovanja hercega Ivana Korvina i kralja Vladislava II., kojima su naslijedili imanja izumrlih plemenitih obitelji ili nevjernih hercegovih familijara. Tek su manji dio tih stečevina činili posjedi kupljeni za gotovi novac (blizu 500 florena), i to redovito od turopoljskih plemkinja koje su prodavale svoje kvarte. Sve su te akvizicije preuzete bez većih primjedbi lokalne plemenite zajednice, a one pri kojima je bilo prosvjeda riješene su na miran i zakonit način. Takvo je Stjepanovo i Nikolino ponašanje bilo razumljivo s obzirom na njihove želje da zadrže dobre odnose sa susjednim članovima plemenite općine Turopolja. Nije na odmet istaći kako su u zadobivanju novih stečevina pazili da one budu u blizini patrimonija poočima Nikole Mihaljevića, a to upućuje na njihove namjere da im u konačnici poprime što kompaktniji prostorni izgled.¹²⁵

Zaštita i obrana novonastalog malomlačkog vlastelinstva

Nasuprot spomenutim akvizicijama koje su se stjecale na miran način, odnosi Stjepana Berislavića sa susjedima koji nisu bili članovima plemenite općine Turopolja nisu uvijek bili takvima. Događaji koji su slijedili nakon kraljeve potvrde Stjepanovih posjedovanja u Bapči i Buševcu iz 1490. godine završili su gotovo tridesetogodišnjim sukobom s Ladislavom, sinom Grgura Stubičkoga, i njegovim nasljednicima zbog neriješenoga pitanja vlasništva nad zemljom u Bapči.¹²⁶ Sukob se produbio nakon prve međusobne

¹²¹ MHT 2, dok. 120, str. 168-169.

¹²² Isto, dok. 125, str. 176-177.

¹²³ Isto, dok. 127, str. 178.

¹²⁴ Isto, dok. 132, str. 183-184.

¹²⁵ Usp. Prilog 4, pod naslovom "Karta naselja u kojima je Stjepan Berislavić stekao posjede".

¹²⁶ Detaljnije u ispravama: MHT 2, dok. 55, str. 71-72; HDA NRA, fasc. 136, nr. 5; MHT 3, dok. 12, str. 547-548.

adopcije Stjepana i Nikole Mihaljevića, vjerojatno kao rezultat prijašnjih sporova između Nikole i Ladislava u vezi s vlasništvom nad pojedinim česticama u Odri, Lučelnici i Mičevcu. Konflikt se konačno pretvorio tijekom 1495. god. u mali rat u kojemu je "stari, nesposobni i onemoćali" Nikola Mihaljević u društvu posvojenih sinova, njihovih familijara i posadnika kaštela Lukavec započeo sa serijom napadaja na Ladislavove podložnike i posjede u Turopolju.¹²⁷ Izgleda kako je takav način rješavanja spora sa Stubičkim bivao toleriran unutar turopoljske zajednice jer u poznatim vrelima ne postoje nikakve naznake da je itko imao ikakvih primjedbi ili prigovora glede nasilja počinjenih nad ljudima i imovinom Stubičkih. Stjepan je, očigledno, pokazivao veliko zanimanje za povećanje materijalne osnove svoje obitelji na turopoljskom teritoriju, ali je budno pazio da ne uđe u konflikte sa starosjedilačkim susjedima plemenite zajednice.

Jedini dokument koji dodatno upozorava na stav Stjepana Berislavića prema naslijeđenim posjedima u Odri jest prosvjed zaprimljen u kaptolu zagrebačke Crkve od strane obitelji Stubičkih. No, taj put je pred Kaptolom nastupila supruga Ladislava Stubičkoga, Doroteja. Ona je u svoje, te u ime svojih sinova Baltazara i Franje, zahtijevala istragu protiv Stjepana Berislavića od Vrhrike¹²⁸ zbog navodnih nasilja počinjenih nad njihovim kmetovima u tom mjestu. Iz čitavoga bi se, pak, prosvjeda dalo zaključiti kako "nasilnik" od Vrhrike mirno uživa u "nelegitimnom" vlasništvu nad posjedima, zemljom, kmetovima, volovima i ovcama Stubičkih u Odri, a da fizičkog nasilja u tom razdoblju uistinu i nema. Otvoreno se nasilništvo u tom razdoblju sukoba, za razliku od prethodnog, sa Stubičkim ne pokazuje. Razloga je za takvo ponašanje, izgleda, bilo više. Prvo, Stjepan Berislavić je već toliko učvrstio svoju poziciju u Turopolju, onu gospodarske i onu društvene naravi, da se Stubičkim sa njim nije isplatilo ulaziti u sukob na prostoru u kojemu je okružen susjedima koji su mu spremni pružiti svesrdnu podršku. Drugo, sama pojava Doroteje i njezino djelovanje kao zastupnice obitelji Stubičkih upozorava na određene poremećaje koji su se u međuvremenu dogodili unutar njezine obitelji. Kasniji će razvoj događaja pokazati kako je njezin suprug u to doba bio ili na granici Kraljevstva u vojnoj službi ili je, pak, već tada zapao osmanskog sužanjstva.¹²⁹ Kako god da stvarnost u tom trenutku odista izgledala, Stjepanu je moglo biti, s jedne strane, ispod časti otvoreno se sukobljavati s obitelji koja je trenutno bila bez svojega muža, oca i zaštitnika, dok je s druge strane morao paziti i na javno mnijenje, koje je bilo nesklono u svojoj sredini tolerirati nazočnost nasilnika koji su maltretirali "bijeke udovice" osmanskih zarobljenika. Ispostavit će se kako se on jednostavno nije odazivao na zakazana ročišta pred sudom. Takvo je njegovo ignorantno, ali i benevolentno ponašanje razumljivo s obzirom na pot-

---

¹²⁷ Detaljan opis tih događaja nalazi se u: MOL DL, 36.039; MHT 2, dok. 108, str. 153-154.

¹²⁸ MHT 3, dok. 16, str. 552.

¹²⁹ Prvi je dokument iz kojeg se posve jasno vidi kako se Ladislav nalazi u osmanskome zarobljeništvu datiran 15. veljačom 1504.; usp. HDA NRA, fasc. 136, nr. 25.

poru koju je uživao, i među pripadnicima plemenite općine Turopolja i kod obitelji hercega Korvina.¹³⁰

No, pred bana je i hercega Ivana Korvina u Zagrebu u veljači mjesecu 1504. konačno i službeno došao spor, koji je vodio literat Andrija od Maroče (*litteratus de Marocha*) u ime obitelji Stubičkih. Ban je tom prilikom vrlo oštro upozorio svojega bivšega medvedgradskog kapetana kako će izgubiti parnicu ako izostanak na zakazano ročište ne opravda na razuman način. U pismu nije, također, propustio naglasiti da su na Berislavića čekali puna trideset i dva dana nakon prvog ročišta iako ta ogluha i nije bila primarnim razlogom njegove ljutnje. Ono što je Korvina više pogađalo, a što je još jasnije istakao u pismu Berislaviću, jest upravo problem osmanskog sužanjsva oca obitelji Stubičkih – Ladislava.¹³¹ Doživotni ban Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, herceg Ivan Korvin ipak nije, s obzirom na stav javnog mnijenja, mogao unedogled tolerirati Berislavićev ignorantski odnos prema tom problemu, pa bio u pitanju i jedan od njegovih najodanijih familijara. Odgovor je Stjepana Berislavića i u tom slučaju bio isti – i na taj se poziv, jednostavno, oglušio.¹³²

Uskoro je dugogodišnji sukob Berislavića i Stubičkih poprimio nove razmjere. Na svim su, naime, razinama smrću Ivana Korvina nestali i obziri svih onih koji su se, iz kojekakvih razloga, osjećali oštećenima i zakinutima tijekom Korvinova života, ne samo prema njegovoj udovici Beatrici, već i prema Korvinovima dugogodišnjim vjernim familijarima i podložnicima. Tužbe, koje su tek u prosincu 1509. tadašnjim hrvatskim banovima i senjskim kapetanima Jurju Kaniškumu i Ivanu Ernuštu (*Ernusht de Chaktornya*) podnijeli Beatrica Frankapan, Stjepan Berislavić od Mlake i Ivan Dragišić od Brezovice, potvrđuju upravo takav razvoj događanja na prostorima u okolici Zagreba. Istraga koja je potom pokrenuta pokazala je kako se u Turopolju vodio interni rat u kojemu je nezadovoljni bivši Korvinov familijar Baltazar Alapić iskoristio poziciju slavonskoga vicebana i jajačkog bana za obračun sa svim susjedima s kojima je imao nerazjašnjene vlasničke odnose. Val je nasilja dosegao kulminaciju 1506. god. kada se Alapiću u otvorenim napadima na posjede i kmetove spomenutih tužitelja pridružuju Toma Petō i Doroteja, tada udovica Ladislava Stubičkoga, sa sinovima Franjom i Baltazarom. Dorotejine su slugе, braća Ivan i Jambrek Verbečić (*Werbethych*, češće *Verbechych*), po njezinu nalogu, kako tvrde

¹³⁰ On je neposredno iza Dorotejina prosvjeda posjetio Beatricu Frankapan, suprugu hercega Ivana Korvina, koja je u visokom stadiju trudnoće, čekajući porod, boravila u Bihacu. Ona mu je tada i uručila pismo naslovljeno na vjerne kapetane Medvedgrada, Rakovca i Lukavca kojim ih upozorava da je Stjepan Berislavić sa svim svojim nasljednicima kao i sa svim svojim posjedima, i naseljenima i nenaseljenim, izuzet iz njihove jurisdikcije te ga uz to moraju uzeti i pod svoju zaštitu (MHT 2, dok. 132, str. 183-184).

¹³¹ ... quod Andreas litteratus de Marocha pro nobilibus Francisco et Balthasar filiis Ladislai filii Gregorii de Zthwycza, in quos per captivitatem Turcorum patris ipsorum predicti, causa est condescensa...; usp. MHT 2, dok. 148, str. 224.

¹³² Usp. prikaz odnosa Korvina i Berislavića povodom spora sa Stubičkima kod: N. Klaić, *Medvedgrad*, str. 179.

tužitelji, u ožujku prisvojili tri velika jugera obradive zemlje u Odri,¹³³ da bi potom u rujnu Jambrek Verbečić usred bijela dana divljački pretukao Grgura Andrijaševića (*Andryase-wych*), kmeta Stjepana Berislavića, u vinogradu koji se nalazio između Lužja i Mlake,¹³⁴ a Jambrekov brat Ivan u društvu Urbana Bančakovića (*Banschakowych*) u prosincu je napao kuću Stjepanova kmeta Fabijana u Odri, u kojoj su okrutno pretukli Fabijanovu ženu te joj oteli i 50 solida.¹³⁵ Uz te napade slugu energične udovice Doroteje, Stjepan Berislavić je tijekom te 1506. doživio u studenom mjesecu i napadaj na Malu Mlaku! Pod vodstvom Alapićeva "vojvode" Jurka, skupina od devet familijara s mnoštvom kmetova i ljudi iz Obreža "silovitom i oružanom rukom" nasrnula je na Stjepanova kmeta Ivana zvanoga Gudec (*Gwdecz dictus*), potom na Stjepanovu kuriju u kojoj su strijelom ranili Pavla zvanoga Pavlič, sina Stjepanove sestre, a Stjepanova slugu Grgura premlatili nanijevši mu teške rane.¹³⁶ Uz spomenute je napade na Berislavićeve posjede, nasilnička trojka te godine izvela još devet takvih ili sličnih nasrtaja na posjede Ivana Dragišića te turopoljskih plemenitih podanika Beatrice Frankapan, o čemu je bilo više riječi nešto prije. Najveći je dio tih pohoda izveden tijekom boravka Berislavića i njegove gospodarice Beatrice Frankapan u Budimu, kojemu je razlogom bila vijest o tragičnoj smrti kraljice Ane neposredno nakon njezina poroda.¹³⁷ Uza sve nevolje koje su snalazile Berislavićeve podložnike i obitelj, on je za tog boravka u Budimu ipak postigao određene uspjehe na kraljevom dvoru. Kralj je Vladislav II., vjerojatno na nagovor Beatrice Frankapan, darivao Stjepana manjim posjedom u Lužju, a uz tu novu akviziciju Stjepan je obdaren i kraljevom potvrdom svih do tada stečenih imanja u Turopolju.

Kraljeva donacija novim posjedom u Lužju Stjepanu Berislaviću i njegovu sinu Jurju uslijedila je krajem kolovoza mjeseca, što je razvidno iz sačuvanoga protesta Barnabe Brleka od Lužja (*Berlek de Lws*), koji je na vijest o tom darivanju protestirajući istupio pred kaptol zagrebačke Crkve u svoje, te u ime braće i sinova.¹³⁸ No, spor je vrlo brzo riješen na obostrano zadovoljstvo, te je o uvodu Stjepana i sina mu Jurja Kaptol izvjestio kralja već u prosincu te godine.¹³⁹ Nedugo nakon tog uspjeha, Beatrica Frankapan je privoljela Vladislava da potvrdi njezina darivanja u Petruševcu i Rakitovcu pavlinskom samostanu Blažene Djevice Marije u Remetama, pa kralj nalaže kaptolu u Zagrebu neka obavi uvođenje pavlina u darovane im posjede, a kao jednoga od mogućih kraljevih povje-

¹³³ MHT 2, dok. 173, str. 260.

¹³⁴ Isto, dok. 177, str. 270.

¹³⁵ Isto, dok. 178, str. 273.

¹³⁶ ... *ibique nobilem Paulum dictum Paulycz, filium sororis dicti exponentis...*; v. MHT 2, dok. 173, str. 259-260.

¹³⁷ Kroz to je vrijeme medvedgradskim vlastelinstvom upravljao Berislavićev zamjenik, kaštelan Lukavca Grgur Obrežki (*Obresay*); v. MHT 2, dok. 152, str. 229; isto, dok. 159, str. 237.

¹³⁸ Isto, dok. 158, str. 236.

¹³⁹ HDA NRA, fasc. 1527, nr. 18.

renika (*homo regius*) predložio je i Stjepana Berislavića.¹⁴⁰ Samo dva dana nakon tog događaja, u ponedjeljak 14. rujna 1506., kralj izvješćuje banove Andriju Bota od Bajne i Marka Horvata od Kamiča da je uzeo pod svoju milost i zaštitu Stjepana Berislavića i svo njegovo posjedovanje te im je naložio da ga i oni imaju štiti, kako osobno tako i njegovo imanje od svih nelegitimnih zahtjeva nasrtljivaca (*contra quoslibet illegittimos impetiros*).¹⁴¹ Mjesec dana kasnije (u petak 16. listopada) kralj je javio kaptolu zagrebačke Crkve da je nakon uvida u isprave pok. kralja Matije i njegova pok. sina hercega Ivana Korvina, koje su mu pokazali Stjepan Berislavić i sin mu Juraj, odlučio izdati potvrdu svih njihovih prava nad posjedima koja su dijelom naslijedili i od pok. Nikole Mladenčića te stoga i nalaže kanonicima da ih uvedu u posjede Bapča, Buševac, Novaki, Markušev Vrh, Lužje, Čehi, Odra, Buzin i Lučelnica.¹⁴² Na provedbu toga kraljeva naloga Kaptolu u Zagrebu, međutim, čekalo se punih devet mjeseci. Stanje je općega straha i nesigurnosti u Turopolju, naime, potencirano Alapićevim postupkom prilikom pokušaja imenovannog povjerenstva da pavline uvedu u posjed darovanih imanja u Petruševcu i Rakitovcu sredinom travnja mjeseca 1507. On je tada to povjerenstvo presreo te ga sa svojim ljudima bezobzirno "oružanom rukom" i rastjerao.¹⁴³ Tek nakon pomno pripremljene zasjede koju su, izgleda, osmislili Stjepan Berislavić i sin mu Juraj, navodno po nalogu Beatrice Frankapan, i krvavog obračuna s Alapićevim familijarima u kojemu je jedan od njih i poginuo (u srijedu 7. srpnja), nastupilo je mirnije razdoblje tijekom kojega su povjerenici Kaptola i kralja mogli obaviti povjerenju im zadaću legitimnog uvoda Berislavića u potvrđene im posjede.¹⁴⁴

Bila je to, zapravo, pirova pobjeda medvedgradskoga kapetana Stjepana Berislavića. Žrtve koje je podnio premašivale su akvizicije koje je zadobio boravkom u Budimu. Iz popisa porti za kraljevski porez od 40 denara za 1507. god. vidljivo je da četiri kmetske kuće ulaze u red novonapuštenih, i to zbog pretjeranoga nasilja,¹⁴⁵ dok za više od dvadeset kmetskih selišta, koja nisu u tom popisu navedena, a sigurno su u posjedu Stjepana Berislavića, možemo gotovo sa sigurnošću tvrditi kako ulaze u red toliko osiromašenih da su oslobođeni tog poreza.¹⁴⁶ Ta su napuštena, opustošena ili osiromašena selišta činila gotovo polovinu Berislavićeva vlastelinstva pa se s pravom može pretpostavljati kako je oslonom na hercega Ivana Korvina, a potom i na njegovu udovicu Beatricu, te službom zapovjednika svih njihovih triju utvrda medvedgradskoga vlastelinstva, djelomice

¹⁴⁰ MHT 2, dok. 153, str. 230-231.

¹⁴¹ Isto, dok. 154, str. 231-232.

¹⁴² Isto, dok. 156, str. 233-235.

¹⁴³ Isto, dok. 160, str. 238-239.

¹⁴⁴ Isto, dok. 163, str. 243-244. Prošlo je, dakle, samo devet dana od tog okršaja kada je uvod regularno i obavljen.

¹⁴⁵ *Domus noviter deserte nimiam oppressionem...*; MOL DL, 104.184; usp. Prilog 3 pod naslovom "Porezni popisi i obračuni u kojima je navedeno i imovno stanje Stjepana Berislavića".

¹⁴⁶ *Pauperes ad juramentum iudicis relaxati...*; na ist. mj.

poživao te znatne gubitke na svojim posjedima.¹⁴⁷ Možda je u ime tih službi intimno očekivao i koju konkretniju nagradu, međutim, ona je redovito izostajala spletom tragičnih okolnosti i neočekivanim umiranjima članova mlade obitelji hercega Ivana Korvina. Ono što je Berislavić uspio očuvati upravo preko službe kapetana Medvedgrada, Rakovca i Lukavca, pa čak i učvrstiti, jest njegov već tradicionalno dobar odnos i savezništvo s "braćom" plemenite općine Turopolja.

Pokušaj zaštite vrhričke plemensćine

Stjepanov pokušaj obnove svojih prava u Vrhrici je osobito zanimljiva epizoda u njegovim nastojanjima da sačuva posjede roda Čubranića koji su mu nasljednim pravom pripadali. Čini se da ona započinje naredbom bana i hercega Ivana Korvina od 17. svibnja 1497. svojim banovcima da štite Stjepana Berislavića od svih napasnika. Sama naredba ne bi bila čudna da nije u njoj imenovan i banovac Marko Mišljenović Horvat od Kamičca, koji je čitavo to razdoblje morao po izričitoj Korvinovoj zapovijedi stolovati u Kninu i brinuti se o obrani Hrvatske upravo na području Kninske županije.¹⁴⁸ Može se, dakle, zaključiti kako je Stjepan Berislavić, došavši osobno u Krupu i zamolivši hercega Korvina za takav oblik zaštite, iskazao određenu zabrinutost i za svoje domicilne posjede u Vrhričkom distriktu.¹⁴⁹ Točno godinu dana kasnije, u Lukavcu je Stjepan s "braćom" plemenitog roda Čubranića od Vrhrike, Šimunom Lukačićem, Nikolom i Matijom Klarićem (*Klarycz*), Ivanom Vladavićem (*Wladawych*), Ivaćom Jurčinićem (*Iurchynycz*) i Jurjem Mihalićem (*Myhalycz*),¹⁵⁰ dočekaio Korvina te ga zamolio za pomoć u traženju isprava njihova roda. Do njih je, naime, došla vijest kako su te isprave smrću Pavla i Jurja Čubretića (*Chwbrethycz*), dugogodišnjih čuvara isprava roda Čubranića, zagubljene pa im je stoga saslušavši ih, Korvin bez ustezanja i napisao preporuku kojom apelira na razumijevanje i susretljivost svih onih koji bi mogli pripomoći tražiteljima tih isprava. Tom su prilikom nazočni Čubranići s hercegom dogovorili da tražitelji isprava i nositelji njegove preporuke budu Stjepan Berislavić i franjevac opservant Mihael, također od roda Čubranića.¹⁵¹ Čini se da je već idućega mjeseca Stjepan krenuo u potragu za tim dokumenti-

¹⁴⁷ Vijesti o godišnjim novčanim primanjima na ime služba koje je obnašao kao službenik obitelji Korvina nažalost nema. Ipak, može se obzirom na uobičajene isplate za iste službe na vlastelinstvima približno iste gospodarske snage pretpostaviti kako su godišnja primanja iznosila od 60 do 120 zlatnih ugarskih florena u gotovu novcu. Uz ta primanja upravitelji su dobivali znatne količine prehrambenih proizvoda (pšenica, meso, ulje, vino, ribe, začini itd.), odjeće, zob za konje, ali i do 170 florena za prehranu i odjeću nižim plemenitim službenicima; usp. Adamček, *Agrarni odnosi*, str. 460-461.

¹⁴⁸ V. Klaić, *Povijest Hrvata* 4, str. 255.

¹⁴⁹ MHT 2, dok. 125, str. 176-177.

¹⁵⁰ *Dicitur nobis pro parte et in persona nobilium Stephani Beryzlawycz, Symonis Luokachycz, Nicolai et Mathie Klarycz, Iohannis Wladawych, Iwath Iurchynycz, Georgii Myhalycz de Werhryka, de genere Subranycz, fratrumque et consanguineorum ipsorum condvisionalium personis...;* Ti su Čubranići doputovali i okupili se u Lukavcu s obližnjih područja Slavonije i Hrvatske.

¹⁵¹ MHT 2, dok. 128, str. 179 (20. 05. 1498.).

ma jer ga zajedno s kolegom Pavlom Bužanićem Ivan Korvin tada razrješava dužnosti upravitelja svojih gradova Medvedgrada, Rakovca i Lukavca.¹⁵² Nakon tog razrješavanja, proći će punih osam mjeseci do novog pojavljivanja Stjepana Berislavića u sačuvanoj arhivalnoj građi Turopolja i medvedgradskoga vlastelinstva.¹⁵³

Stjepan se s fra Mihaelom u svojoj potrazi zatekao na prostoru Kninske županije usred ratnih operacija tijekom siječnja i veljače 1499.¹⁵⁴ Tih je mjeseci buknuo u vrhričkoj okolini lokalni rat između bosanskog paše Skenderbega i hrvatskoga bana Ivana Korvina. Bez obzira na pobjede koje je Korvin više puta izvojevao nad vojskama bosanskog paše, područja su distrikta grada Šibenika u Dalmaciji i susjedne Promine, distrikta Kninske županije, u Hrvatskoj bila teško opustošena. Stjepan i fra Mihael morali su se u takvim okolnostima u svojoj misiji oslanjati na potporu banovca Mišljenovića u Kninu, te na ostale Korvinove vojskovođe na prostorima Kninske županije među kojima su se osobito isticali i braća Benkovići s kojima je, kako je razvidno iz kasnijih dokumenata, Stjepan uspostavio vrlo dobre odnose.¹⁵⁵ Uloga hercega Ivana, koji je osobno vodio te ratne operacije, za samoga je Berislavića zasigurno bila nezaobilazna. Ako se u potrazi za rodovskim ispravama Stjepan s fra Mihaelom odista tih mjeseci nalazio na području Knina i Vrhrike, tada je najvjerojatnije imao svesrdnu Korvinovu podršku, ali i moralnu obvezu da se uključi u Korvinove vojne pohode kao njegov iskusni ratnik i familijar. Berislavićev se, dakle, osjećaj solidarnosti prema raseljenoj "braći" roda Čubranića, kao i njegovo zani-

¹⁵² Isto, dok. 129, str. 180 (21. 06. 1498.).

¹⁵³ Isto, dok. 130, str. 180-182 (11. 03. 1499.). O rezultatima tog putovanja Stjepana Berislavića u rodne krajeve sami nam izvori ne govore ništa, iako bi se zaobilaznim putem i moglo doći do određenih spoznaja o korisnosti njegova odlaska u vrhričke krajeve. Naime, neposredno nakon Stjepanova povratka u Malu Mlaku, pojavljuju se u izvorima Turopolja izvjesni Križanići za koje je još 1890. god. povjesničar Radoslav Lopašić tvrdio kako su doselili u turopoljsko Hrašće iz Vrhrike. On je tu tvrdnju iznio kao usputnu digresiju opisujući povijest Križanića sasvim drugoga plemenitog roda – onog od Nebljuha. Tu je, pak, tvrdnju temeljio na informaciji po kojoj su Križanići iz Hrašća još u Lopašićevo doba čuvali "porodična pisma, koja se tiču Vrhrike" (usp. Lopašić, *Bihac*, str. 136). Nažalost, ta su "porodična pisma" znanstvenicima još uvijek nedostupna i nije poznata sudbina obiteljskog arhiva tih Križanića, ali sama činjenica da su se oni doselili neposredno nakon pokušaja Stjepana Berislavića i fra Mihaela da u Vrhričkomu distriktu pronađu "zagubljene" isprave roda Čubranića, upućuje na vjerojatne kontakte i suradnju Križanića s tražiteljima spornih isprava tijekom njihova boravka u samoj Vrhrici ili njezinoj okolini. Ta se pretpostavka može još čvršće osloniti i na činjenicu da je upravo potkraj tog razdoblja osmomijske Berislavićeve odsutnosti izbio rat između bosanskoga paše i hrvatskoga bana. Ratna su pustošenja mogla ponukati Križaniće na potragu za novim, sigurnijim i mirnijim prebivalištem, koje su (igrom slučaja?) pronašli u susjedstvu Berislavićevih imanja u Turopolju. Prvi dokumenti o tek doseljenim Križanićima u okolini Turopolja: MHT 2, dok. 134, str. 186; MOL DL, 37.815; MHT 2, dok. 193, str. 295-296; isto, dok. 238, str. 360; isto, dok. 267, str. 428, 431 i 435.

¹⁵⁴ *Rapporti della Republica Veneta con Slavi meridionali. Brani tratti dei diari manoscritti di Marino Sanudo* (dalje: *Sanudo*), ed. Ivan Kukuljević Sakcinski, *Arhiv za povijestnicu jugoslavensku* (dalje: *APJ*), sv. 5, Zagreb 1859., str. 23 i 25.

¹⁵⁵ Da su braća Benkovići za trajanja rata između Venecije i Osmanskog Carstva uživali glas vrlo sposobnih Korvinovih vojskovođa, dokazuju i pokušaji Zadrana da ih privole za službu *Serenissimi* (*Sanudo APJ* 5, str. 47; *Sanudo APJ* 6, Zagreb 1863., str. 194). Prvi dokumenti o tek doseljenim Benkovićima u okolini Turopolja: AHAZU D-XXI-85; HDA DMV, nr. 653; isto, nr. 661; MOL DL, 37.806; HDA DMV, nr. 730; MHT 2, dok. 161, str. 239; isto, dok. 162, str. 241; isto, dok. 169, str. 253 itd.

manje za domicilna imanja, arhivalije roda kojemu je pripadao te za sâm rodni kraj, iz sačuvanih dokumenata nedvojbeno vidi, međutim, rezultati su njegovih nastojanja usmjerenih očuvanju domicilnoga patrimonija, starinskoga pridjevka i veze s rodnim krajem – dvojbeni. Njegovo uporno isticanje prvotnoga plemenitog pridjevka uz osobno ime – *de Verhrika* – nije, dakle, iznenađujuće.¹⁵⁶ No, njegovo je uporno isticanje tog pridjevka, što je također indikativno, trajalo upravo do te 1499. godine.

Posljednji dokument u kojemu Stjepan rabi pridjevak *de Verhrika* datiran je s 2. lipnja 1499.¹⁵⁷ Nakon tog dokumenta definitivno se opredjeljuje za onaj – *de Mala Mlaka* ili jednostavno *de Mlaka*.¹⁵⁸ Taj je potez, s jedne strane, i njegov direktan odgovor na sva njegova intimna očekivanja glede “starih prava” kao člana roda Čubranića na obiteljsku “plemenščinu”; očekivanja koja su se mogla tijekom njegova obilaska s fra Mihaelom raspršiti nakon realnog sagledavanja stanja na terenu,¹⁵⁹ ali je i, s druge strane, odraz njegovih očekivanja koja su se od tog časa u cijelosti okrenula prema osiguranju novostechenih pozicija na prostorima Turopolja. No, ta okrenutost prema novom zavičaju nije ujedno značila i konačan prekid i u nastojanjima da se njegovi dijelovi baštinenoga rodovskog posjeda obrane i sačuvaju, i s tradicijskom baštinom staroga kraja. U obranu obiteljske vrhričke baštine stao je u odsutnom trenutku i njegov sin Juraj, o čemu će biti više riječi u drugom dijelu ovoga rada, a glede obiteljske, rodovske, kulturne i običajne baštine valja istaknuti kako je Stjepan, primjerice, za osobne potrebe uporno rabio glagoljicu kao sredstvo pisane komunikacije.¹⁶⁰ To je znanje prenio i na svojega nasljednika. Pri tomu su mu zasigurno pomagali i odranski župnici Matija i Ivan, prvi glagoljaši u Turopolju. Pojava svećenika glagoljaša u Turopolju u uskoj je svezi sa Stjepanovim utjecajem i ugledom u tom kraju, a župnik je Ivan neprijeporno bio blizak Stjepanov suradnik.¹⁶¹ I kasniji su

¹⁵⁶ Ne smije se izgubiti iz vida ni gospodarska vrijednost distrikta Vrhrika prije pojave osmanske vlasti u susjednoj Bosni, koja je zasigurno nukala Stjepana da svakako sačuva svoja prava na plemenščinu; usp. Fehim Dž. Spaho, Jedan turski popis Sinja i Vrljke iz 1604. godine, *Acta historico-oeconomica Iugoslaviae* (dalje: *AHOI*), sv. 12, Zagreb 1985., str. 109-111.

¹⁵⁷ MHT 3, dok. 16, str. 551-552 (2.6.1499.).

¹⁵⁸ Do te je godine samo u tri navrata Stjepan Berislavić uporabio pridjevke koji nisu isključivo *de Werhrika*, *de Werh Reka*, *de Verhrika* ili *de Werhryka*. Prvi se dogodio 1493. i pridjevak je dupliciranog oblika *de Wergreka de Mlaka* (MHT 2, dok. 82, str. 112), drugi i treći su se pojavili već iduće 1494. god. i glasili su *de Mlaka* i *de Lusan* (isto, dok. 91, str. 128; isto, dok. 92, str. 130). Iza 1499. god. se bez iznimke sve do Stjepanove smrti uz njegovo ime javlja pridjevak *Male Mlake* u ovim oblicima: *de Mlaka* i *de Kysmlaka*; usp. Prilog 1 pod naslovom “Atribucije, titulacije i službe koje je za života imao Stjepan Berislavić”.

¹⁵⁹ Vrhrička je okolica, naime, već u to doba bila zapravo “ničija zemlja”, opustošeni kraj u kojemu je još neko vrijeme uspijevalo opstati nekoliko gradova pretvorenih u granične utvrde. Grad Vrhrika kao posljednja utvrda distrikta Vrhrike pao je u osmanlijske ruke 1513. godine.

¹⁶⁰ Više je isprava na kojima je Stjepan dopisivao kratka regesta glagoljicom, a u nekoliko se isprava službeno i potpisivao glagoljicom; usp. MHT 2, dok. 93, str. 133-134; MHT 3, dok. 15, str. 550-551; HDA NRA, fasc. 136, nr. 6; MHT 2, dok. 165, str. 247; isto, dok. 172, str. 257-259. itd.

¹⁶¹ Njega su, naime, da bi naudili Stjepanu Berislaviću ljudi udovice Doroteje Stubičke krajem rujna 1509. presreli na cesti blizu Odre te ga izranjavali bodežima, zatim ga divljački pretukli i na smrti ga ostavili kraj ceste; v. MHT 2, dok. 176, str. 267-269.

župnici Odre bili glagoljaši, a njihovoj je nazočnosti pripomogao utjecaj Stjepanove obitelji jer su Berislavići imali i određena patronatska prava nad tom župom.¹⁶² Jasno, Stjepan nije mijenjao ni heraldički znak obitelji premda je promijenio njezin pridjevak. Tijekom čitavog je razdoblja rabio grb plemenitog roda Čubranića.¹⁶³

Od tjeskobe do spokoja

Vrijeme je dolaska Stjepana Berislavića *de Werhrea de genere Subranycz* na mjesto kraljeva kaštelana u turopoljski Lukavec (1486.) bilo još uvijek daleko od pada Vrhrike (1513.), ali i vrlo blizu konačnog pada Hlijevanjske županije (1485.) u osmanske ruke. Druge su okolnosti koje su utjecale na njegovu pojavu u Turopolju trenutno nepoznate. Može se, dakle, pretpostaviti kako je njegova služba u tvrđi toliko udaljenoj od rodnoga kraja bila i svojevrsnom nagradom za dotadašnje zasluge koje je stekao u kralja Matije Korvina. Ta je svojevrsna sinekura bila, izgleda, podlogom ne samo začetka nove egzistencije njegove obitelji na prostoru medvedgradskoga vlastelinstva već i temeljem opstanka onih članova obitelji koji su još uvijek živjeli u Vrhrici. Iz svega što je tijekom života učinio izvire njegova opsjednutost pronalaženjem putova opstanka obitelji. Tu je zadaću obavio na vrlo odmjeren, proračunat, odrješit i, prije svega, častan viteški način.

Stjepan se Berislavić, naime, pokazao odgovornom osobom koja je morala i znala u svim kriznim trenucima svojih upravnih službi obraniti interese vlasnika medvedgradskoga vlastelinstva, ali i turopoljske plemenite zajednice. Uz osobne organizacijske sposobnosti u vojnom, diplomatskom i upravnom pogledu, gradio je i čuvao dobre odnose s turopoljskim plemićima oslanjajući se, prije svega, na uzajamnu solidarnost između, s jedne strane, njega kao predstavnika gospodareve vlasti te, s druge strane, plemenitoga sloja turopoljskog društva, koji je u to doba bio u podložničkom odnosu prema gospodarima medvedgradskog vlastelinstva. U toj posredničkoj ulozi Stjepana Berislavića vrlo je važnu ulogu igrala i njegova "bratska" pripadnost plemenitoj turopoljskoj općini. Nakon 1495. godine, kada je upravo on pred hercegom Ivanom zastupao interese plemića Turopolja u sporu s tadašnjim kapetanima Medvedgrada nije, naime, za njegova života poznat niti jedan slučaj protesta turopoljske plemenite zajednice kojim bi branila svoje stare povlastice i prava. Svoju je ulogu posrednika u odnosima obitelji Korvina s plemićima Turopolja znao odigrati gotovo savršeno. Oslanjajući se, dakle, na službe koje je obavljao u ime medvedgradskih gospodara, te na naklonost koju je stekao odanošću i osobnim organizacijskim sposobnostima u istih gospodara, zatim na adoptivne i bračne veze s pripadnicima turopoljske zajednice, ali i na vrlo bliske veze s poput njega pridošlim

¹⁶² Usp. Laszowski, *Povijest Turopolja 2*, str. 226-227; isto, str. 231-233.

¹⁶³ Usp. pod "obiteljski neutvrđeni grb" kod: Vlasta Brajković, *Grbovi, grbovnice, rodoslovlja: Katalog Zbirke grbova, grbovnica i rodoslovlja*, Zagreb 1995., str. 16 i 110, br. 174; i pod "Čiubretič" kod: Ivan Bojničić, *Der Adel von Kroatien und Slavonien*, Bd. 4, Abt. 13, Nürnberg 1899., str. 30, tab. 13.

hrvatskim plemićima i članovima vlastitoga plemenitog roda, on je tijekom nepunih deset godina od trenutka dolaska u Lukavec, uspio definitivno potvrditi ugled odličnika i učvrstiti svoj položaj u Turopolju. Usporedno s tim postignućima uspijevaio je na raznorazne načine steći posjedovne čestice, koje su nakon smrti njegova adoptivnog oca i brata poprimile izgled gotovo jedinstvenoga vlastelinstva zamjetne gospodarske moći. Kupnjom manjih parcela od lokalnih plemića taj je posjed dobio i svoj konačni oblik. Za sva je ta posjedovanja Stjepan isposlovao potvrde hercega i bana Ivana Korvina, njegove supruge Beatrice i, konačno, kralja Vladislava. Štoviše, tim su potvrdama Stjepanovi posjedi uzdignuti u red nasljednoga i iz jurisdikcije upravitelja Medvedgrada, Rakovca i Lukavca izuzetog vlastelinstva.

Kolikogod da je bio okrenut izgradnji egzistencije u novoj domovini, vijest je o neizvjesnoj sudbini arhivalija roda Čubranića potakla njegovo zanimanje za preostatak baštinskih posjeda u okolici Vrhrike do te mjere da se odrekao unosne službe upravitelja medvedgradske gospoštije ne bi li odlaskom u rodni kraj pokušao nanovo uspostaviti kontrolu nad njima. Premda je za taj pothvat preko hercega osigurao sva moguća jamstva, sam mu je obilazak devastiranoga vrhričkoga kraja s jedne strane zorno pokazao kako je realno vrlo mala vjerojatnost ostvarenja njegovih osobnih želja i planova vezanih uz obiteljsku "plemenščinu", ali je s druge strane dolaskom u rodni kraj javno iskazao prava nad dijelom baštine roda Čubranića koja je pripadala njegovoj obitelji. To je iskustvo utjecalo na njegovu odluku da u Turopolju odustane od staroga pridjevka *de Vrhrika* i da započne s javnom uporabom novostečenoga, *de Mala Mlaka*, ali ga nije ponukalo da u potpunosti odbaci i kulturno naslijeđe rodnoga kraja u Hrvatskoj. Život se Stjepanove obitelji, dakle, odista može sažeti jednom rečenicom: Tjeskobna se vrhrička svakodnevica osmanskog užasa njegovim dolaskom u Lukavec počela polako kretati prema smiraju turopoljskog utočišta.

(Nastavak u narednom broju Zbornika)

Prilog 1: Atribucije, titulacije i službe koje je za života imao Stjepan Berislavić

br. god.	atribucije	titulacije	službe	signature dokumentata
1. 1435	<i>de genere Ciprianorum</i>		Vuk Berislavić , <i>judex nobilium</i>	JRC 1, str. 198-199.
2.	<i>de Werhrika</i>	<i>judex nobilium</i>		AKegl, dok. 10, str. 9.
3. 1451	<i>z' Vrhrike</i>		Pavao Berislavić , <i>sudac rotni plemenitih' Hrvat</i>	ACŠ, dok. 113, str. 193.
4. 1486			Stjepan Berislavić , <i>castellanus de Lukauecz</i>	MHT 2, dok. 33, str. 40.
5.			<i>castellanus in Lukauecz et comes Campi Zagabiensis</i>	isto, dok. 34, str. 41.
6.	<i>de Wrgreka</i>		<i>castellanus in castello Lukauecz</i>	isto, dok. 35, str. 44.
7. 1487			<i>comes Campi Zagabiensis</i>	isto, dok. 37, str. 46.
8.			<i>castellanus de Lukauecz et comes Campi Zagabiensis</i>	isto, dok. 38, str. 47.
9.	<i>de Werhreka</i>			isto, dok. 39, str. 48.
10.			<i>castellanus in Lukauecz et comes Campi Zagabiensis</i>	isto, dok. 40, str. 49.
11.			<i>comes Campi Zagabiensis</i>	isto, dok. 41, str. 51.
12.			<i>castellanus in Lukauecz</i>	isto, dok. 43, str. 54.
13. 1488	<i>de Wrgreka</i>		<i>comes nobilium castrensiium Campi Zagabiensis</i>	isto, dok. 46, str. 56.
14. 1490		<i>fidelis nostri nobilis kralj Matija</i>		isto, dok. 50, str. 65-66.
15.		<i>fidelis nostri nobilis kralj Matija</i>		isto, dok. 51, str. 67.
16.	<i>de Wrgreka</i>		<i>castellanus castelli Lukauecz et Campi Zagabyensis comes (Blaž Horvat)</i>	isto, dok. 52, str. 68.
17.		<i>fidelis nostri nobilis kralj Matija</i>		MHT 3, dok. 12, str. 547.
18.	← <i>de Wrgreka</i>		<i>castellanus in Lwkawecz et comes Campi Zagabiensis (Blaž Horvat)</i>	MHT 2, dok. 54, str. 70.
19.		<i>nobilis</i>		isto, dok. 55, str. 72.
20. 1491		<i>nobilis</i>	<i>comes Campi Zagabiensis (Pavao Bužanić)</i>	isto, dok. 56, str. 73. isto, dok. 57, str. 74;
21.	<i>de Wrgreka</i>		<i>castellanus et comes Campi Zagabiensis (Nikola Mladenčić)</i>	isto, dok. 107, str. 152.
22.	<i>de Werhreka</i>			isto, dok. 59, str. 78.
23. 1492	<i>de Werhreka</i>	<i>nobilis</i>		isto, dok. 67, str. 89.
24.	<i>de Wrgreka</i>	<i>nobilis</i>		isto, dok. 68, str. 91.
25. 1493		<i>fidelis nostri herceg Ivan Korvin</i>	<i>castellanus in castello Lwkawecz</i>	isto, dok. 74, str. 98.
26.		<i>nobilis</i>	<i>castellanus castelli Lwkawecz (Toma Pakrački)</i>	isto, dok. 75, str. 100.
27.		<i>frater eius adoptivus Nikola Mladenčić</i>		isto, dok. 76, str. 101.
28.	<i>de Werh Reka</i>	<i>nobilis</i>		MHT 3, dok. 13, str. 548.
29.		<i>nobilis</i>	<i>castellanus de Lokawecz</i>	MHT 2, dok. 77, str. 103.
30. 1493			<i>castellanus de Lwkawecz</i>	isto, dok. 79, str. 106.
31.			<i>castellanus de Lwkawecz</i>	isto, dok. 80, str. 109.
32.			<i>castellanus castelli Lwkawecz</i>	isto, dok. 81, str. 111.

I. Jurković: Raseljena plemićka obitelj za osmanske ugroze: primjer Berislavića de Verhreka de Mala Mlaka

br. i god.	atribucije	titulacije	službe	signature dokumenta
33.			<i>nobilis</i>	MHT 3, dok. 14, str. 550.
34.	<i>de Wrgreka de Mlaka</i>	<i>nobilis</i>		MHT 2, dok. 82, str. 112.
35.	<i>de Werhreka</i>		<i>castellanus de Lwkawecz</i>	isto, dok. 87, str. 120.
36. 1494	<i>de Wrgreka</i>		<i>comes Campi Zagradiensis (Nikola Székely)</i>	isto, dok. 89, str. 123.
37.			<i>comes Campi Zagradiensis (Nikola Székely)</i>	isto, dok. 90, str. 125.
38.	<i>de Mlaka</i>	<i>nobilis</i>		isto, dok. 91, str. 128.
39.	<i>de Lusan</i>			isto, dok. 92, str. 130.
40.			<i>olym castellanus in dicto Lukawecz</i>	isto, dok. 93, str. 133.
41.	<i>de Verhreka</i>			isto, dok. 94, str. 134.
42. 1495			<i>comes Campi nobilium castrensiium (Juraj Ščitarjevski)</i>	isto, dok. 97, str. 139.
43.		<i>fidelis nostri nobilis herceg Ivan Korvin</i>		isto, dok. 99, str. 143.
44.	<i>de Werh Reka</i>		<i>castellanus de Lwkawecz</i>	isto, dok. 100, str. 144.
45.	<i>de Verhreka</i>			isto, dok. 104, str. 149.
46.	<i>de Werhreka</i>	<i>fidelis nostri nobilis herceg Ivan Korvin</i>		isto, dok. 105, str. 150.
47.	<i>de Werhreka</i>			isto, dok. 107, str. 152.
48.		<i>nobilis</i>		isto, dok. 108, str. 154.
49.		<i>nobilis</i>		isto, dok. 110, str. 156.
50.		<i>fidelis nostri nobilis herceg Ivan Korvin</i>		isto, dok. 111, str. 156-157.
51.		<i>S.B. et Nicolaum Mladynych, fideles nostros dilectos herceg Ivan Korvin</i>		isto, dok. 120, str. 169.
52. 1496	<i>de Werh Reka</i>			MHT 3, dok. 15, str. 551.
53. 1497	<i>de Werh Reka</i>			MHT 2, dok. 124, str. 175.
54.	<i>de Verhreka</i>			HDA NRA, fasc. 138, nr. 2.
55.	<i>iz Werhowyth</i>			MHT 2, dok. 125, str. 176.
56.		<i>fidelis nostri nobilis herceg Ivan Korvin</i>	<i>castellanus castri Medwe ac castellorum Rokonok et Lukawcz (Pavao Bužanić)</i>	isto, dok. 129, str. 180.
57. 1498	<i>de Werh Reka</i>			isto, dok. 127, str. 178.
58.	<i>de Werhryka de genere Subbranycz</i>			isto, dok. 128, str. 179.
59.		<i>fidelis nostri nobilis herceg Ivan Korvin</i>	<i>castellanus castri Medwe ac castellorum Rokonok et Lukawcz (Pavao Bužanić)</i>	isto, dok. 129, str. 180.
60. 1499		<i>nobilis</i>		MHT 2, dok. 130, str. 181.
61.	<i>de Werh Reka</i>			MHT 3, dok. 16, str. 552.
62.		<i>fidelis nostri egregius herceginja Beatrica Frankapan</i>		MHT 2, dok. 132, str. 183.
63. 1501			<i>capitaneus castri Medwewar</i>	HDA DMV, nr. 625.
64.			<i>castellanus castri Medwe</i>	AHAZU D-XXI-31
65.			<i>capitaneus castri Medwe</i>	MHT 2, dok. 136, str. 187.
66.			<i>capitaneus castri Medwe</i>	isto, dok. 137, str. 188.
67. 1502			<i>capitaneus castrorum Medwe, Rokonok et Lukawecz</i>	isto, dok. 140, str. 202.

br. god.	atribucije	titulacije	službe	signature dokumenata
68. 1503			<i>capitaneus castri Medwe</i>	isto, dok. 143, str. 206.
69. 1504	<i>de Mlaka</i>	<i>egregius</i>		isto, dok. 148, str. 224.
70. 1505	<i>nobilis</i> ↔	<i>castellanus castri Medwewar</i>	↔	HDA NRA, fasc. 136, nr. 2
71. 1506	<i>de Kysmlaka</i>			MHT 2, dok. 153, str. 230.
72.		<i>fidelis nostri nobilis</i> kralj Vladislav		isto, dok. 154, str. 231.
73.		<i>nobiles S.B. et Georgius</i> <i>filius eiusdem</i>		isto, dok. 156, str. 233.
74.	<i>de Kysmlaka</i>		<i>castellanus castri Medwe</i>	HDA NRA, fasc. 1527, nr. 18.
75. 1507			<i>capitaneus castrorum</i> <i>Medwe, Rokonok et Lwkawcz</i> (Juraj Benković)	MHT 2, dok. 161, str. 239.
76.			<i>capitaneus castrorum Medwe,</i> <i>Rokonok et Lukawecz</i> (Juraj Benković)	isto, dok. 162, str. 241.
77.	<i>de Mlaka</i>			MOL DL, 104.184.
78.		<i>nobiles S.B. et Georgius</i> <i>filius eiusdem</i>		MHT 2, dok. 163, str. 244.
79.	<i>de Mlaka</i>	<i>egregius</i>	<i>castellanus castri Medwewar,</i> <i>oppidique et castellorum Rokonok et</i> <i>Lwkawecz</i> <i>G.B. filius eiusdem</i> <i>officialis domine Beatricis de</i> <i>Frangepanibus</i>	isto, dok. 164, str. 245.
80.	<i>de Mlaka</i>	<i>egregius</i>	<i>castrorum Medwe, Rokonok et</i> <i>Lwkawecz vocatorum capitaneus</i>	isto, dok. 165, str. 247.
81. 1508			<i>capitaneus castrorum Medwe,</i> <i>Rakonok et Lwkawcz</i> (Juraj Benković)	isto, dok. 169, str. 253.
82. 1509			<i>capitaneus castrorum Medwe,</i> <i>Rakonog et Lukavecz</i>	AHAZU D-XII-90
83.			<i>capitaneus castrorum Medue,</i> <i>Rokonok et Lukawecz</i>	MHT 2, dok. 171, str. 255.
84.	<i>de Mlaka</i>			MOL DL, 104.217.
85.			<i>castellanus castri Madwe,</i> <i>catellorumque Rokonok et Lwkawecz</i>	MHT 2, dok. 172, str. 257.
86.	<i>de Mlaka</i>	<i>egregius</i>		CDJ, dok. 141, str. 225.
87.			<i>iudex nobilium</i>	MHZ 8, str. 190.
88.	<i>de Mlaka</i>			MHT 2, dok. 173-178, str. 259-274.
89. 1510	<i>de Mlaka</i>			isto, dok. 180-184, str. 276-282.

Prilog 2: Stjecanje posjeda u vrijeme Stjepana Berislavića

br.	god.	kupovine, zalozi, zamjene	adopcije	darovanja, potvrde, "nove donacije", izuzeća, zaštite	gubici	signature dokumenata
1.	1486	kupovina Bapča				MHT 2, dok. 35, str. 44-45.
2.	1487	zalag Mala Mlaka 50 fl.				MHT 2, dok. 39, str. 48-49.
3.	1490			potvrda i "nova donacija" Bapča, Buševac kralj Matija		MHT 2, dok. 50, str. 65-66; isto, dok. 51, str. 66-67; isto, dok. 52, str. 68-69; isto, dok. 55, str. 71-72; MHT 3, dok. 12, str. 547-548.
4.	1491	kupovina Netretje 10 fl. 4 pen.				MHT 2, dok. 56, str. 73-74.
5.			adopcija Mala Mlaka, Novaki, Bapča Nikola Mladenčić			MHT 2, dok. 59, str. 78.
6.	1492			donacija Mala Mlaka <i>(per mortem ... et defectum seminis quondam nobilium Radych et Dyenysych)</i> kralj Vladislav		MHT 2, dok. 60, str. 79.
7.		kupovina Čehi 100 fl.				MHT 2, dok. 67, str. 88-89; MHT 3, dok. 13, str. 548-549; isto, dok. 14, str. 549-550.
8.		kupovina Lužje 70 fl.				MHT 2, dok. 68, str. 89-91; isto, dok. 82, str. 112-115.
9.	1493				prosvjed Mala Mlaka 2,5 selišta	MHT 2, dok. 76, str. 100-101.
10.			adopcija <i>(mediatatem possessionum donat)</i> Odra, Lučelinica, Mičevac Nikola Mihaljević			MHT 2, dok. 87, str. 120-121.
11.	1494				prosvjed Lužje 8 fl.	MHT 2, dok. 91, str. 128-129; isto, dok. 94, str. 134-136; isto, dok. 104, str. 149-150.
12.		zamjena Markušev Vrh 4 fl.				MHT 2, dok. 93, str. 133-134; HDA NRA, fasc. 137, nr. 2.
13.	1495	kupovina Čehi, Lužje, Markušev Vrh 180 fl.		potvrda Čehi, Lužje, Markušev Vrh herceg Ivan Korvin		MHT 2, dok. 99, str. 143-144.; isto, dok. 105, str. 150-151.
14.	1495		adopcija Odra, Lučelinica, Mičevac, Buzin, Čehi Nikola Mihaljević 500 fl.			MHT 2, dok. 100, str. 144-145.

br. god.	kupovine, zalozni, zamjene	adopcije	darovanja, potvrde, "nove donacije", izuzeća, zaštite	gubici	signature dokumenata
15.			donacija Čehi (<i>per mortem, defectum seminis et certos nepharios excessus et maleficia quondam Wlrici Kozhybol</i>) herceg Ivan Korvin		MHT 2, dok. 111, str. 156-157.
16.	1496		potvrda Mala Mlaka, Bapča, Novaki, Čehi, Lužje herceg Ivan Korvin		MHT 2, dok. 117, str. 165-166.
17.			potvrda Čehi, Lužje, Markušev Vrh <i>domina</i> Margareta Strelac 270 fl.		MHT 3, dok. 15, str. 550-551.
18.			izuzeće i potvrda Bapča, Buševac, Novaki, Markušev Vrh, Lužje, Čehi, Odra, Buzin, Lučelnica herceg Ivan Korvin		MHT 2, dok. 120, str. 168-169; isto, dok. 127, str. 178.
19.	1497	kupovina Čehi 60 fl.			MHT 2, dok. 124, str. 175-176; HDA NRA, fasc. 138, nr. 2.
20.			zaštita <i>tota possessionaria</i> herceg Ivan Korvin		MHT 2, dok. 125, str. 176-177.
21.	1499	kupovina Donja Lomnica 52 fl.			MHT 2, dok. 130, str. 180-182.
22.			zaštita <i>tota possessionaria</i> herceginja Beatrica Frankapan		MHT 2, dok. 132, str. 183-184.
23.	1506		zaštita <i>tota possessionaria</i> kralj Vladislav		MHT 2, dok. 154, str. 231-232.
24.			potvrda <i>tota possessionaria</i> kralj Vladislav		MHT 2, dok. 156, str. 233-235; isto, dok. 163, str. 243-244.
25.			donacija Lužje (<i>per mortem et defectum seminis quondam lohanni Berlek</i>) kralj Vladislav		MHT 2, dok. 158, str. 236; HDA NRA, fasc. 1527, nr. 18.

Prilog 3: Porezni popisi i obračuni u kojima je navedeno i imovno stanje Stjepana Berislavića

god.	posjedi	porte – dimovi	signatura dokumenata
1507 ^a	Mlaka Stephani Beryslawych <i>judex</i> <i>servitore sui</i> <i>alodiatur</i> <i>domus noviter deserte</i> ¹	11 1 10 1 4	MOL DL, 104.184.
1509 ^b	Mlaka Stephani Berizlo ²	12	isto, 104.217.

a) *Registrum super connumeratione quadraginta denariorum regie maiestati per regnicolas oblatorum. Processus Petri Imprich iudicis nobilium comitatus Zagabiensis.*

b) *Anno Domini 1509. Processus Petri Hymprich iudicis nobilium comitatus Zagabiensis ultra Zawam.*

1) *Domus noviter deserte nimiam oppressionem.* U to je vrijeme Baltazar Alapić, čiji je posjed u Obrežu graničio s malomlačkim vlastelinstvom, već bio u sukobu sa Stjepanom Berislavićem.

2) Zadnji Stjepanov spomen u poreznim popisima i obračunima.

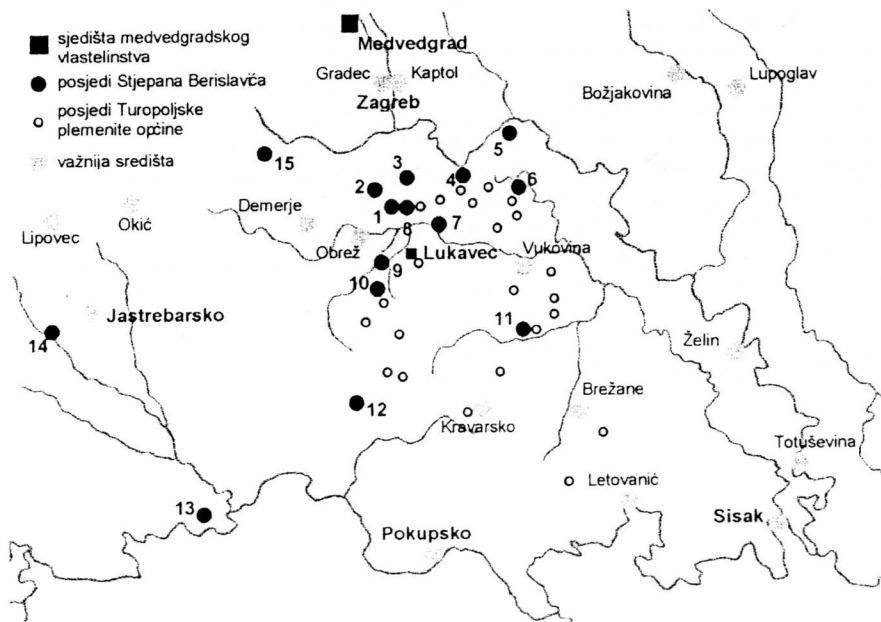
Prilog 4: Karta naselja u kojima je Stjepan Berislavić stekao posjede

Posjedi koje je zadobio Stjepan Berislavić:

1 Mala Mlaka, **2** Čehi, **3** Buzin, **4** Mičevac, **5** Novaki, **6** Bapča, **7** Donja Lomnica, **8** Odra, **9** Lužje, **10** Markušev Vrh, **11** Buševac, **12** Lučelnica.

Posjedi koje su Berislavići zadobili mirazima:

13 Šišljavić, **14** Volavje, **15** Ježdovec.

Ivan Jurković

A Displaced Noble Family during the Ottoman Threat: the Example of the Berislavići de Werhreka de Mala Mlaka

(First Part – Stephen Berislavić of Vrhrika and Mala Mlaka)

Summary

The phenomenon of the almost complete displacement of the population on the territory of medieval Croatian lands, which took place during the Ottoman threat and particularly after 1463 when the Ottoman Empire encroached upon Croatian borders after its conquest of Bosnia, encompassed, among others, the members of the Croatian lesser and middling nobility. Their attempts, hundreds of years long, at securing a bare existence for their own families resulted in the diversified strategies of domestication of displaced noble families in new surroundings. Mala Mlaka, a village in the area of Turopolje in medieval southern Slavonia, became during that period the refuge for the Berislavići family of Vrhrika belonging to the noble kindred of the Čubranići. Stephen was the first member of that family to settle in Turopolje, first in 1486 as the castellan of the small castle of Lukavec in Turopolje, administering (in the name of King Matthias Corvinus) the Turopolje part of the great landed estate of Medvedgrad. Some ten years later, as captain of Medvedgrad, he took over the administration of the whole estate, at that time in the possession of the king's son Duke John Corvinus. He succeeded in keeping this position almost to the very end of his life and, moreover, in securing that position for his son George. As governor and captain of the Medvedgrad estate, Stephen achieved an exceptionally good co-operation with both the owners of the estate on the one hand and the noble community of Turopolje subjected to them on the other. He gained the confidence of both sides as an intermediary between them (as Corvinus' loyal retainer and the adoptive "brother" of the noblemen from Turopolje), by means of which position he gradually gained properties in Turopolje, which then evolved into a respectable landed estate centred in Mala Mlaka. By means of different strategies of domestication into those surroundings (business relations, administrative positions, adoptions, marriages and ecclesiastical connections) he secured for his successors an undisturbed existence in Turopolje, but still did not lose sight of the need to maintain connections with the area whence he originated (the district of Vrhrika in the county of Knin) and transferred to them also the values of the cultural heritage of that area. Such a style of domestication may be defined from several aspects with the modern term of *integration* into new surroundings, by which is understood the mutual enrichment of both the older indigenous population and the newcomers by accepting elements of both cultural traditions.

Key words: Croatia, Early Modern Period, Ottoman Empire, refugees, nobility